

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

ERGENLERİN ALGILADIKLARI EBEVEYN TUTUMU
İLE ÖFKE KONTROLÜ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ecem Emine BENAKAY

İstanbul
Mart-2021

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİMÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

ERGENLERİN ALGILADIKLARI EBEVEYN TUTUMU İLE
ÖFKE KONTROLÜ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ecem Emine BENAKAY

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Turgay ŞİRİN

İstanbul
Mart-2021

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bilim dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Turgay ŞİRİN

.....

Üye Dr. Öğr. Üyesi Orkun Osman BİLGİVAR

.....

Üye Doç. Dr. Durmuş ÜMMET

.....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Ali GÜNEŞ

Enstitü

MüdürBİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Ergenlerin Algıladıkları Ebeveyn Tutumu ile Öfke Kontrolü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**” isimli çalışmamın tüm aşamalarını akademik kurallara ve bilimsel etiğe özenli bir şekilde uyduğumu, tezimde yer alan tüm bilgileri bilimsellik çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, çalışmamda dolaylı ya da doğrudan olarak yapmış olduğum her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım tüm kaynakların kaynakçada gösterilenlerden ibaret olduğunu beyan ederim.

Ecem Emine BENAKAY

ÖNSÖZ

Kıymetli hocam Doç. Dr.;Turgay ŞİRİN öğrenim sürecimde engin tecrübelerini cömertçe paylaştığı, beni anlayıp bana güvendiği için, varlığı ve duruşuyla bana yön verdiği için sonsuz teşekkür ederim.

Ecem Emine BENAKAY

Mart-2021

ÖZET

ERGENLERİN ALGILADIKLARIEBEVEYN TUTUMU ile ÖFKE KONTROLÜ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi

Danışman: Doç. Dr. Turgay ŞİRİN

Mart, 2021 – 80 Sayfa

Bu araştırmanın amacı ergenlerde algılanan anne baba tutumları ile öfke kontrol edebilme düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca algılanan anne baba tutumları ve öfke kontrol etme düzeyi değişkenlerinin katılımcıların sosyo-demografik değişkenleri ile olan ilişkisinin incelenmesi de amaçlanmaktadır.

Araştırmanın örneklemini İstanbul ilinde yaşayan yaş aralığı 14-19 arası olan olan 131'i erkek 139'u kız toplam 270 gönüllü katılımcı ergen oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak kişisel verileri toplamak için araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu, algılanan anne baba tutumlarını değerlendirmek için Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutum Ölçeği ve ergenlerin öfkesini değerlendirmek için Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Yapılan çalışmadan alınan sonuçlara göre ergenlerin algıladıkları anne baba tutumları ile öfke durumları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ayrıca ergenlerin cinsiyetlerinin, sınıf düzeylerinin ve gelir durumlarının da algılanan anne baba tutumları ve öfke durumlarına göre farklılaştığı sonuçları elde edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bazı bulgular şunlardır: Duygusal Sıcaklık-Baba toplam puanı ile Araçsal Öfke puanı arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı farklılık bulunmuştur. Reddedicilik-Anne toplam puanı ile Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı farklılık bulunmuştur. Aşırı Koruyuculuk- Baba toplam puanı ile Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği puanı arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı farklılık bulunmuştur. Cinsiyet ile öfke durumları arasındaki anlamlı farklılığa göre tüm alt boyutlarda erkekler daha fazla puan almıştır. Cinsiyet açısından algılanan anne baba tutumunun incelenmesi sonucunda Anne baba tutumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı bulgusuna rastlanmıştır. Gelir ile algılanan anne baba tutumu arasındaki anlamlı farklılığa göre gelir düzeyi arttıkça anne babadan algılanan duygusal sıcaklık düzeyi artmaktadır. Gelir düzeyi düştükçe anne babadan algılanan reddedicilik düzeyi artmaktadır. Gelir ve ergenlerin öfke düzeyleri arasındaki anlamlı farklılığa göre

sadece tepkisel öfke alt boyutundan alınan puanlar arasında anlamlı farklılık vardır. Buna göre gelir düzeyi düşükçe tepkisel öfke düzeyi yükselmektedir. Araştırmadan elde edilen tüm bulgular çalışmanın tartışma ve yorum bölümünde ilgili literatür kapsamında değerlendirilip yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Anne-Baba Tutumları, Öfke

ABSTRACT

**EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
PERCEIVED PARENT ATTITUDES AND ANGER
MANAGEMENT IN ADOLESCENTS**

Master, Family Conseling and Education
Thesis Supervisor:Assoc. Prof. Dr.Turgay ŞİRİN
March, 2021 – 80 Pages

The aim of this study is to investigate the relationship between perceived parental attitudes and anger control level in adolescents. In addition, it is aimed to investigate the relationship between perceived parental attitudes and anger control level variables with the socio-demographic variables of the participants.

The sample of the study consists of 270 volunteer adolescents (131 males and 139 females) whose age range is between 14-19 in Istanbul. Personal Information Form prepared by the researcher to collect personal data, Abbreviated Perceived Parental Attitude Scale to assess perceived parental attitudes, and Adolescent Anger Assessment Scale to assess anger of adolescents were used as data collection tools. According to the results of the study, a significant relationship was found between adolescents' perceived parental attitudes and anger. In addition, it was obtained that adolescents' gender, class levels and income levels were related to perceived parental attitudes and anger. Some of the findings obtained from the study are as follows: There was a negatively low-level significant correlation between emotional temperature-father total score and instrumental anger score. There was a moderate positive correlation between the rejection-mother total score and the adolescent anger rating scale. There was a positively low-level significant relationship between the overprotection-father total score and the Adolescent Anger Assessment Scale score. According to the relationship between gender and anger, men scored higher in all sub-dimensions. As a result of examining the perceived parental attitude in terms of gender, it was found that there was no significant relationship between parental attitude and gender. According to the relationship between income and perceived parental attitude, the level of emotional warmth perceived from parents increases as income level increases. As the income level decreases, the level of rejection perceived from the parents increases. According to the relationship between income and anger levels of adolescents, there is a significant difference between the scores

obtained from the sub-dimension of reactive anger only. Accordingly, as the income level decreases, the level of reactive anger rises. All findings obtained from the study were evaluated and interpreted in the discussion and interpretation section of the study in the light of the relevant literature.

Key Words: Parental Attitudes, Anger

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	3
1.2. Araştırmanın Problemi	3
1.2.1. Alt Problemler	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Sayıtlar	4
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar	5
İKİNCİ BÖLÜM	6
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR	6
2.1. Ergenlik	6
2.2. Tutum	6
2.2.1. Tutumun Özellikleri	7
2.2.2. Anne Baba Tutumları	8
2.2.2.1. Demokratik Tutum	9
2.2.2.2. Otoriter Tutum	11
2.2.2.3. Tutarsız Tutum	12
2.2.2.4. İlgisiz Tutum	13
2.2.2.5. Koruyucu Tutum	14
2.2.2.6. Aşırı Hoş Görülü Tutum	15
2.2.3. Anne Baba Tutumunun Ergen Üzerindeki Etkileri	16
2.3. Öfke Kavramı	17
2.3.1. Öfkenin Özellikleri	18
2.3.2. Öfke Duygusunu Ortaya Çıkaran Etmenler	20

2.3.3. Öfkenin Olumsuz Sonuçları.....	20
2.3.4. Öfkenin İfade Edilmesi	21
2.3.5. Öfkenin Davranışsal ve Tepki Boyutu.....	24
2.3.6. Öfke İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar.....	25
2.3.6.1. Psikoanalitik Kuram.....	25
2.3.6.2. Bilişsel Davranışçı Kuram	25
2.3.6.3. Sosyal Öğrenme Kuramı	25
2.3.6.4. Biyolojik Yaklaşım	26
2.3.6.5. Varoluşçu Yaklaşım	26
2.3.7. Ergenlik Döneminde Öfke	26
2.4. Anne Baba Tutumu Ve Öfke İle İlişkili Yapılmış Araştırmalar	28
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	30
YÖNTEM.....	30
3.1. Araştırmanın Modeli	30
3.2. Çalışma Grubu	30
3.3. Veri Toplama Araçları	30
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	30
3.3.2. Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği.....	30
3.3.3. Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği (Adolescent Anger Rating ScaleAARS)	31
3.4. Verilerin İstatistiksel Analizi	31
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	33
BULGULAR	33
BEŞİNCİ BÖLÜM	45
TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER.....	45
5.1. Tartışma ve Sonuç.....	45
5.2. Öneriler.....	50
KAYNAKÇA	522
EKLER.....	64
ÖZGEÇMİŞ.....	69

TABLolar LİSTESİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

- Tablo 4.1: Örneklem Grubunun Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı 33
- Tablo 4.2: Ergenlerde Öfke Değerlendirme Ölçeği Betimsel İstatistikleri..... 35
- Tablo 4.3: Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği Betimsel İstatistikleri 35
- Tablo 4.4: Kısaltılmış Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği ve Alt Boyutu Puanlarıyla Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği ve Alt Boyutları Puanları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları 36
- Tablo 4.5: Algılanan Anne-Baba Tutumlarının Ergenlerde Öfkeye Etkisi..... 37
- Tablo 4.6: Örneklem Cinsiyet Değişkenine Göre Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği ve Alt Boyutlarının Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Bağımsız Grup t testi Sonuçları..... 37
- Tablo 4.7: Örneklem Cinsiyet Değişkenine Göre Kısaltılmış Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği-Baba ve Alt Boyutlarının Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Bağımsız Grup t testi Sonuçları 38
- Tablo 4.8: Örneklem Cinsiyet Değişkenine Göre Kısaltılmış Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği-Anne ve Alt Boyutlarının Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Bağımsız Grup t testi Sonuçları 38
- Tablo 4.9: Örneklem Sınıf Değişkenine Göre Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 38
- Tablo 4.10: Örneklem Sınıf Değişkenine Göre Kısaltılmış Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği-Anne Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 40
- Tablo 4.11: Örneklem Sınıf Değişkenine Göre Kısaltılmış Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği-Baba Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 41
- Tablo 4.12: Örneklem Gelir Değişkenine Göre Kısaltılmış Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği-Baba Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 41
- Tablo 4.13: Örneklem Gelir Değişkenine Göre Kısaltılmış Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği-Anne Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 43
- Tablo 4.14: Örneklem Gelir Değişkenine Göre Kısaltılmış Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 43

KISALTMALAR

KAETÖ: Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutum Ölçeği

EÖDÖ: Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği

KBF: Kişisel Bilgi Formu

SPSS:Statistical Package for Social Sciences

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Ergenlik; bireyin gelişim süreci içerisinde çocukluk döneminin sona ermesiyle başlayan ve fizyolojik olarak erişkinliğe gelene kadar geçen dönem olarak tanımlanmaktadır (Koçak, 2008: 71). Gelişme sürecinde olan çocuk için ergenlik dönemi zor bir evredir. Oldukça dengeli ve uzun bir davranış döneminin ardından çocuk, birden bire düzensiz ve dengesiz bir evre olan ergenlik dönemine geçiş sağlar. Ergenlerde gözlemlenen bu değişken duygusal durumun sebebi, temel bir gereksinmenin karşılanamaması, yeterince doyum sağlanamamasından kaynaklı olabilir ve pek çok yolla ergen, kendisini anlatmaya çalışır. Bu gereksinimleri olumlu olarak yerine getirildiğinde mutlu olur, getirilmediğinde endişelenir ve duygusal tepkiler gösterir (Yavuzer, 1982: 91). Öfke bütün yaş gruplarında olduğu gibi ergenlerin sergiledikleri önemli duygusal ifadelerden biridir ve önemli olan öfkenin ifade edilme şeklidir. Eğer uygun yollarla ifade edilemez ise ergende psikolojik, fiziksel ve sosyal sorunlara sebep olabilmektedir (Starner ve Peters, 2004: 340).

Anne ve babası bireyin yaşamında ilk iletişime geçtiği ve ilişkiler kurduğu kişilerdir. Ebeveyn ile kurulan ilişkiler ve etkileşim bir taraftan da kişinin yaşadığı toplumla uyum sürecini başlatır. İlişkilerde çatışma çözme becerisi ve bireyler arası iletişimin önemi bireyin ilk etkileşim içerisinde olduğu bireyler olarak ebeveynlerinde görülmektedir. Aile tutumlarının çocukların davranışlarını etkilediği yapılan araştırmalarda gözlemlenmiştir. Çocuğa sınır koyamamak, yanlış rehberlik, ceza ve ödül sistemindeki yanlışlıklar yapılması çocukların akranlarla olan ilişkilerinde problem yaşamalarına sebep olmakta ve problemleri çözme becerilerini etkilemektedir. Çocukların kazandıkları pozitif sosyal davranışların ekseriyeti ailedeki kişileri model almaya ve aile hayatında yer alan öğrenmeye dayandığı düşünülmektedir. Çocuğun aile hayatı içindeki konumunu aile bireylerinin çocukla etkileşimi belirler (Akt. Gürler, 2017: 35).

Öfke sıkça yaşanan bir duygu olarak ergenlik döneminde karşımıza çıkmaktadır. Öfkelerini yansıtmaya şekilleri nedeniyle özellikle ergenlik dönemindeki bireylerin bir takım problemlerle karşı karşıya geldikleri bilinmektedir. Kişilerin öfkeyi denetim

altına alabilmesi kişide psikolojik sorunların meydana gelmesine neden olabilmektedir.

Ergenlik yıllarında bireylerde öfkenin çok fazla yaşandığından depresyonla yüzleşmek zorunda kalabilmektedirler. Bu sebeple bireyler ergenlik dönemini depresyonla oldukça ağır geçirebilmektedir. Ayrıca bazı olaylarda depresyon yaşayan ergenler yaşamlarına da son verebilmektedirler (Eser ve Üstün, 2011: 114).

Öfke toplumsal bir biçimde ifade edildiğinde sağlıklı bir duygu olarak meydana çıkabilmektedir. Ama öfke denetimi olmadığında ise bu duygu negatif aksiyonlara sebep olabilmektedir. Öfke kişiler tarafından farklı şekillerde algılanabildiği gibi farklı şekillerde yansıtılabilen bir duygudur. Bu açıdan öfke dışı yansıtılabilmekte, içe atılabilmekte ya da denetlenebilmektedir (Balkaya ve Şahin: 2003: 192).

Ailesi ve başka otorite konumundakiler ve toplumun farklı üyeleri ile ergen çelişki içerisindedir. Bu olay ergende öfkeye neden olur. Öfkenin yansıtılış şekli de sağlıklı bir biçimde meydana gelmesi de ergen için oldukça önemlidir (Gündoğdu, 2010; Starner ve Peters, 2004: 260). Kişiler arası ilişkilerin önem kazanmaya başladığı ergenlik döneminde, sağlıklı ilişkilerin kurulup devam ettirilebilmesi için kişinin bir takım maharetleri olması gerekmektedir.

Ayrıca düşüncelerini, duygularını ve isteklerini sağlıklı bir biçimde dile getirilmesi gerekir. Ergende öfkenin sağlıklı bir şekilde yansıtılmaması ruhsal ve sosyal problemlere neden olabilmektedir (Tümkaya, Çelik ve Aybek, 2010: 170).

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere ergenlik dönemi bireyin şimdiki yaşantısı ve sonrasındaki yaşam deneyimleri açısından kritik bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç boyunca ergenlerin en çok iletişim halinde oldukları bireyler ise anne ve babalarıdır. Dolayısıyla bu dönemdeki ergenler için çok önemli figürler olarak sayılabilecek anne babaların ergenlere karşı nasıl tutumlar geliştirdikleri ergenlerin yaşamsal tüm gelişimleri üzerinde etkili olabilmektedir. Ergenlik döneminin kritik özelliklerinden biri olan kimlik kazanımı süreci anne ve babaların sergiledikleri tutumlardan etkilenebilmektedir. Ergenlik döneminin getirebildiği bu çalkantılı süreç bu evredeki bireylerin etraflarındaki insanlarla zaman zaman çatışmalar yaşayabilmesine de sebep olabilecektir. Yaşanan bu çatışmaların sözü edilen kimlik kazanımı süreci üzerinde belirleyici olabileceği düşünülmektedir. Çatışmalar esnasında sergilenen tutumlar sürecin nasıl seyredeceğini

belirleyebileceğinden dolayı bireyin öfkesi üzerinde ne kadar kontrol sahibi olduğu önemli nokta haline gelebilmektedir. Öfke anında bireylerin zaman zaman sağlıklı düşünme süreçlerinden uzaklaşabildikleri düşünüldüğünde hem getirebileceği olumsuz sonuçlar hem de ilişki kurma tarzı açısından önemle üzerinde durulması gereken bir konu olarak değerlendirilebilir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğun anne baba tutumlarından kaynaklı ergenlerin hissedebilecekleri engellenmişlik, sınırlarına müdahale edilme vb. durumların hali hazırda çalkantılı bir süreç yaşayan ergenlerin öfke düzeylerini etkileyebileceği ve tetikleyebileceği düşünülebilir. Bu çalışma bu konuda bir farkındalık yaratabilecek olması ve anne babaların ergen olan çocuklarına karşı tutumlarını olumlu tutumlara dönüştürme konusunda katkı sunabilecek olması açısından hem bireysel hem de toplumsal açıdan önem taşımaktadır.

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ergenlerde algılanan ebeveyn tutumları ile öfke kontrol edebilme düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca algılanan anne baba tutumları ve öfke kontrol etme düzeyi değişkenlerinin çalışmaya katılan bireylerin kişisel özellikleriyle olan ilişkisinin belirlenmesi de hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda araştırmamıza İstanbul İlinde yaşayan 14-19 yaş arası 270 kız ve erkek ergen dâhil edilmiştir.

1.2. Araştırmanın Problemi

Ergenlerin algıladıkları ebeveyn tutumlarıyla öfke kontrolü arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.2.1. Alt Problemler

1. Ergenlerin algıladıkları ebeveyn tutumu ölçek puanları demografik değişkenler açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
2. Ergenlerin öfke kontrolü ölçek puanları demografik değişkenler açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

1.3.Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın incelediği ergenlik dönemi insan yaşamı için kritik evrelerden biridir. Çoğu çalışma ergenlik döneminin yaşamın diğer süreçleri açısından önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu şekilde önem atfeden bir evrede

ergenlerin kendileri için en önemli olan rol modeller olan anne ve babalardan algıladıkları yaklaşımların sürecin sağlıklı bir şekilde geçilebilmesi için önemli olduğu düşünülmektedir. Ergenlerin kimlik kazanımını gerçekleştirmeyi amaçladığı bir evre olan ergenlik döneminde anne ve babalarının birey olma ve özerk yaşam alanları oluşturma anlamında ne düzeyde doğru destek olabildiklerinin ve ne kadar doğru tutumlar sergilediklerinin ergenlerin olumlu ve olumsuz davranışları üzerinde önemli bir belirleyici olabileceği düşünülmektedir. İnsan doğasında mevcut olan öfke duygusunun da nasıl kontrol edileceğinin de bu anne baba tutumlarından etkilenen davranışlardan biri olduğu düşünülmektedir. Özü itibari ile pek çok olası olumsuz sonuçlar doğurma risklerini içinde barındıran öfkenin kontrol edilme düzeyinin hangi faktörlerden etkilendiğinin ortaya konulmasının gerek bireysel gerekse toplumsal yaşam açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Literatürde; ergenlerde algılanan ebeveyn tutumunun duygusal zekaya olan etkisini inceleyen, ebeveyn tutumuyla dürtüsellik ve duygusal yeme arasındaki ilişkiyi inceleyen, ebeveyn tutumunun sosyal kaygı ve mükemmeliyetçilik düzeyine etkisini inceleyen, ebeveyn tutumuyla erken dönem uyumsuz şemaları arasındaki ilişkiyi inceleyen, ebeveyn tutumuyla aile ilişkisi ve şiddete yönelim arasındaki ilişkiyi inceleyen, ebeveyn tutumu ile ergenlerin zorba davranış eğilimi arasındaki ilişkiyi inceleyen, ebeveyn tutumu ile öz yeterlilik düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen, ebeveyn tutumu ile akıllı telefon kullanımı ve sosyal kaygı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar yer almaktadır. Ancak bizim araştırmamızın konusu literatürde yer almamaktadır. Bundan dolayı bu çalışma hem literatüre katkı sağlama hem de anne babalar ve toplumsal yaşam için ergenlik dönemine ve zaman zaman önemli sorunlar yaratabilen öfke kontrolüne dair farkındalık oluşturabilecek olmasından dolayı önemlidir.

1.4.Sayıtlar

1. Araştırmaya dahil edilen örneklem grubunun evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
2. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının toplanması amaçlanan verileri tam ve nesnel topladığı varsayılmaktadır.
3. Araştırmaya dahil olan ergenlerin sorulan sorulara objektif ve tam yanıt verdikleri varsayılmıştır.

1.5.Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 2018 yılında İstanbul İlinde yaşamını sürdüren ve araştırmanın örneklem grubuna dahil edilen 270 ergenlik dönemindeki birey ile sınırlıdır.

2. Bu araştırma literatürde ulaşılabilen kaynaklar ile sınırlıdır.

3. Bu çalışmada toplanan veri grubu çalışmada kullanılmış olan ölçme araçlarıyla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Anne Baba Tutumu: Baba ve anne tutumları; iletişim, samimiyet ve ebeveynlerin çocukların yetkin davranışlarına yönelik beklentileriyle beraber sağladıkları kontrol miktarını içine alan çocukların sosyalleşmesine yönelik kabul edilebilir bir yaklaşımı olarak ifade edilebilir.

Tutum: Deneyim ve yaşantılar sonucunda meydana gelen alakalı olduğu nesne veya durumlara karşı kişilerin davranışları üzerinde yön verici etkiye sahip ruhsal durum tutumudur.

Öfke: Gerçek ya da hayali bir engellenme olan öfke, haksızlığa uğrama ya da tehdit karşısında meydana çıkan bilişlerle alakalı ve bireyi rahatsız eden unsurları ortamdaki kaldırmaya yönelten ve baskın bir duygu olarak tanımlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

2.1.Ergenlik

‘Adolescere’ sözcüğünden doğan Latince manası olgunlaşma ve büyüme olarak ifade edilen ‘adolescent’ sözcüğü ergen sözcüğünü karşılar. Ergenliğin kademe kademe ilerlediğini belirten bu sözcük bununla beraber bireyde gözlemlenen aktif gelişim aşaması olarak ifade edilebilir (Yavuzer,2007: 126).

Hayatın ikinci 10 yılını genel olarak ergenlik kavramı kapsar. Üç aşamadan oluşur sınırları yaşla belirlenir: Geç ergenlik, orta ergenlik ve erken ergenlik. Ergenlik sürecinin her aşamasında, cinsiyet farklılıklar ve kişisel farklılıkları, görülmektedir. Toplum içerisinde nelerin olağan nelerin olağan dışı olduğunu kabulü noktasında her evre bir takım bilgiler taşır (Yalom, 2008: 84).

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak kabul gören ergenlik insan hayatı için kritik bir süreç olarak değerlendirilmektedir. İnsan hayatının her bir evresi ayrı şekilde önem taşır. Biyolojik, sosyal ve psikolojik yönden birçok önemli değişimin yaşandığı ergenlik evredir. Bu nedenden ergenlik kişi için çok önemli bir evredir. Fiziksel değişimlerin yanı sıra duygulardaki sallantıların da yaşandığı bir dönemdir. Bununla beraber ilişki süreçlerinde deneyimlenen problemler, çevrenin etkilerinin hissedildiği ve toplum içi kimlik kazanımı gayretlerinin gösterildiği bir evre olarak değerlendirilmektedir (Avcı, 2006: 42).

2.2.Tutum

Sosyal psikolojinin en kıymetli kavramlarından olan tutum gündelik yaşamda sık sık kullanılan bir sözcüktür. Günümüzde de önemini yitirmemiştir. Tutum davranış ve sosyal algılarımızı etkiler. Deneyim ve yaşantılar neticesinde oluşan alakalı olduğu nesne veya olaylara karşı kişinin davranışları üstünde yön verici tesire sahip ruhsal durum tutumdur. Somut veya soyut şekilde tutum olabilir. Tutum kişinin bir nesneye ait düşüncelerinde bulunan bütün konuyu içine alır (Yada ve Savolainen, 2017: 226).

Tutum bir başka ifadeyle duygusal ve bilişsel öğeleri olan davranışsal bir eğilim içeren nispeten yerleşik bir sistem olarak da kaleme alınabilir (Gürler, 2017: 25). Kişinin bir değer içeren nesnelere veya konulara nispi olarak şekil alma biçimi, tutumdur. Bireyin ayrıca davranışlarını tutumları aracılığıyla ifade edebilmesi, anlaşılması ve hatta öngörülebilmesi gerekir. Tutumları kişilerde gözlemlemek

güçtür. Fakat bireylerin sergiledikleri davranışları izleyerek herhangi bir konuda nasıl tutumlara sahip oldukları konusunda bilgi sahibi oluna bilinir. Tutumlara ilişkin kayda değer fikirler veren kaynaklar ise duygularımızdır. Örneğin yaralanmış birine yardımcı olmaya çalışan bir kişi için yardımsever bir tutum içinde olduğu, müdahale etmeden giden bir kişi içinse duyarsız bir tutum içinde olduğu söylebiliriz. Kişilerin yaşadıkları tecrübeler, kültürel faktörler, demografik yapıları sergiledikleri tutumlar da farklılık gösterebilir. Daha öncesinde kendisine kötülük yapan birisinin kaza geçirme durumunda kişi o kişiye yardımcı olma konusunda kararsızlık yaşayabilir. Tutumun konusunu önemli bir noktaya taşıyan bu gibi sebeplerle farklılaşan çevresel koşullar ve globalleşme sürecidir (Ünlü, 2011: 74). Temel manasıyla herhangi bir kişiye yüklenen eğilim olarak ifade edilen şey tutumdur. Zihinsel değerlendirmede bulunmak kişiye yüklenen bu eğilimin en küçük şartıdır. Zihinsel değerlendirme tutuma dair en küçük şart olarak ifade edilse de, zaman ilerledikçe kişilerin sergiledikleri tutumların aşağı yukarı tamamından duygusal ve davranışsal unsurlar ortaya çıkar.

Tutum, sadece zihinsel faktörlerden oluşmamaktadır. Gözlemlenebilen davranışlardan baz alınarak bir kişiye yüklenen bir tutum olarak doğrulanabilen tutumdur. Tutumun özetle ana üç unsurdan oluştuğunu söylemek olasıdır bunlar; davranışsal faktör, duygusal faktör ve zihinsel faktördür. Tutum kavramına ise gerçek olgular ve olaylardan ayrılan kavram diyebiliriz. Tutumun sahip olduğu duygusal faktör tutum kavramının farklılaşmasına neden olan en etkin konudur (Selami, 2016: 26).

2.2.1. Tutumun Özellikleri

Tutum kavramına ait her bir faktörün ayrı ayrı özellikleri vardır. Tutumun şiddet derecesi tutuma ait özelliklerden birincisidir. Tutuma ait şiddetin ölçüsü tutumun güç derecesiyle alakalıdır. Tutuma ait öğelerin ayrı ayrı hepsinin sahip olduğu şiddet derecesinin birleşmesiyle tutumun sahip olduğu şiddet veya başka bir deyiş ile tutumun güç derecesi meydana gelmektedir. Herhangi bir kişiye ait olan tutumun farklılaşması, değiştirilmesi güçlüğü tutumun şiddetinin fazlalığıyla ilgilidir (Kağıtçıbaşı, 1999: 112).

Birbirleriyle uyum içerisinde olmaları öngörülmektedir tutumların sahip olduğu unsurların. Başka bir ifade ile bir kişiye ait olduğu tutumun öğelerinin birbirleri ile

bağdaşım içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Ek olarak bilinen bir gerçek olan tutumlar arasında da bir tutarlılığın olduğudur. Genellikle kabul edilen durumsa, kişi sahip olduğu tutumlarına benzeyen tutumları benimsediğidir. Başka bir ifadeyle kişiler sahip oldukları tutumlarından farklı bir tutumu tercih etme veya kabul etme eğiliminde değillerdir. Kişilerin sergilediği tutum eskiliği düzeltilmesi veya değiştirilmesi oranını düşürür. Bu sebepten şöyle denilebilir ki kişilerin çocukluk döneminde edindikleri tutumlarını düzeltilmeleri ve değişmeleri ileriki yaşlarda geliştirdikleri tutumlarla karşılaştırıldığında oldukça güçtür.

Tutumların özelliklerden kısaca bahsetmek mümkündür (Kağıtçıbaşı, 1999: 163);

- Kişilerin bireysel ve toplumsal öğrenmeleri neticesinde tutumlar oluşur
- Tutumlar ciddi bir performans sonucunda farklılaşabilir. Bunun sebebi ise tutumların geliştirilmesi zamana yayılmış şekildedir.
- Tutumlar davranışa dönüştüğünde anlaşılmaktadır, tutumlar gözlemlenerek anlaşılmaz.

2.2.2. Anne Baba Tutumları

Aile kavramı “en küçük toplum birimi” olarak sosyolojide nitelendirilmiştir. Aile, nitelendirilmesi sadece hizmet ve yetiştirme vazifesini yapan yalın bir sosyal unsur olarak yapılamaz. Biyolojik ve psikolojik yapının oluşumunu epeyce etkileyen, kişiler arası iletişimin ilk var olmaya başladığı kayda değer bir sosyal birimdir. Aile kurumu içinde ilk sosyal öğelerin ve gitgide gelişen kavramların öğrenilmesi hasebiyle bireylerin davranış şekillerini bilmeden aile yapısının faktörlerini bilmenin de önemli olduğunu belirtmiştir (Çay, 2010: 32). Kişileri ve toplumu etkileyebilen hem de üzerinde başka sosyal kurumların etkisini hisseden toplumun yapı taşı oluşturulan kurum adı ailedir. Toplumun güçlü temeller üzerine inşa edildiğini aile olgusunun sağlıklı olmasından anlarız. Sosyal çevreye ve döneme göre sağlıklı ve etkin bir ailenin tanımı farklılık gösterebilir. Problem çözme yetisi yüksek ve doğrudan iletişim metotlarını kullanabilen duygularını en iyi bir biçimde yansıtabilen, pozitif bakış açısını benimsemiş kişiler sağlıklı ve iyi bir ailenin olduğu ortamda oluşabileceğini ifade edilebiliriz. Çocuğun gelişiminin her evresine aile katkıda bulunmaktadır (Özyürek ve Şahin, 2010: 48).

Samimiyet, iletişim ve ebeveynlerin çocukların yetkin davranışlarına yönelik beklentileriyle beraber sağladıkları kontrol miktarını içine alan çocukların

sosyalleşmesine yönelik kabul edilebilir bir yaklaşımı ortaya koyan anne baba tutumlarıdır. Bu ifadeye göre farklılık gösteren anne baba tutumlarının sebebi ebeveynlerin çocuklarını yetiştirmede bilerek ya da bilmeyerek kabullendiği eğitim yaklaşımlarının neden olduğu söylenebilir (Geçtan, 2015: 260). Çocukları bir problemle karşılaştığında kendi ebeveynlerinin takınmış oldukları geleneksel davranışları örnek alıyorsa genellikle oturmuş ve istikrarlı adetlere sahip ebeveynlerin çocuklarıdır. Geleneksel bir anne baba tutumu sergilerler özetle. Kendi ebeveynlerinin uygulamış oldukları yanlışları yinelemelerinin nedeni daha cazip bir yol öğrenmeye fırsat bulamadıklarındandır (Yavuzer, 2013: 218).

Doğuştan gelen birtakım özellikleriyle ve ailesinin etkisiyle bireyin kişilik gelişimi oluşmaya başlar ve biçimlenir. Bu durumda sahip oldukları kültürün özelliklerini ve yaşam şeklini çocuğa kazandırmayı gaye edinen bir aracı olarak görülebilir ebeveynler. Çocuğun bütün özelliklerini etkileyen faktörler; içinde bulunduğu aile, ailenin genişliği, sosyoekonomik ve kültür düzeyidir. Bireyin ilk sosyal becerilerine, bununda etkisiyle duygusal ile toplumsal gelişmesine de etki edecektir (Arslan, 2013: 27). Ebeveynlerin bilerek ya da bilmeyerek çocuklarına olan davranışlarında farklılıklar olabilmektedir. Bazı çocuklara baskı yapıp bazılarına ise fazlasıyla sevgi gösterebilmektedirler. Bir diğerine hoşgörülü yaklaşıp diğerine ise istenmeyen çocuk muamelesi yapılabilmektedir. Bütün bu tutumlar sonucunda çocuğun kişiliği ve sosyal gelişimi farklı şekiller kazanmaktadır (Arslan, 2013: 20).

Kalıtıl ve çevresel faktörlerin ergenlerin kişiliklerini, geliştirmesinde etkisi vardır. Çevresel faktörleri incelediğimizde ilk bakılması gereken, ana-baba tutumudur. Ebeveynlerinin kendilerine karşı uyguladıkları tutumlar ergenlerin kişiliklerini oluşumunda dikkat çekmektedir. Ebeveynlerin tutumlarındaki farklılıklarda çocuğun gelişimine etki etmektedir. Anne ve babanın tutumuna bakmak çocuğun nasıl bir kişilik geliştireceğini öngörmeye bize yardımcı olacaktır. Ayrıca ebeveynlerin tutumlarının farklı olması çocukta psiko-sosyal ve duygusal yönden farklı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olacaktır (Mutallimova, 2018: 27).

2.2.2.1. Demokratik Tutum

Anne baba tutumu; çocuğun ebeveynleri tarafından aile ortamında kabul edilip onaylandığı tutumdur. Ebeveynlerin demokratik yaklaşım içinde oldukları anlamı çocuklarına karşı hoşgörülü bir tutum içinde olmaları, onları destekleyip bazı sınırlamalar dışında isteklerini ifade etmelerine izin vermeleri durumlarıdır.

Ebeveynler çocuğu kabullenip, kendi benliğini tanınmasına olanak sağlarlar. Ayrıca sağlıklı bir şekilde olumlu değişimler göstermesine yardımcı olurlar. Çocuk kendine güvenen ve sosyal bir birey olarak benliğini oluşması ebeveynlerin hoşgörüsünü yeterli düzeyde göstermesine bağlıdır. Demokratik tutumda kabul gören ya da görmeyen davranışların sınırları çerçeveye alınmıştır. Ebeveyn tutumu; çocuğu bir birey olarak kabul eden, başarısını takdir eden, çocuğa saygı gösteren, yaptığı yanlışlardan ötürü ceza yerine yanlışının nedenini anlatan, çocuğun kendini gerçekleştirmesine olanak sağlayan tutumdur (Yavuzer,2004; Polat,2000; Mc Wunther & Voltan Acar, 2000: 82).

Çocuklarının davranışlarını daha akılcı bir şekilde yönlendirebilen ebeveynler demokratik tutuma sahip olanlardır. Demokratik tutuma sahip ebeveynler, çocuklarına değer verir ve onları birey olarak kabul ederler. Ayrıca çocuklarının bağımsız bir kişilik geliştirmelerine imkân sağlarlar. Çünkü çocukların tümü kabul edilmek ister. Ayrıca gösterdiği davranış neticesinde onaylanmak ister (Polat,2000: 77). Bütün çocukların gereksinimlerinin başında ailesiyle iletişim ve sağlıklı bir bağ kurabilmek gelmektedir. Demokratik tutumu benimseyen ailelerde, karşılıklı birbirlerinin duygu ve düşüncelerini dinleyip bunlara değer vermesiyle ebeveynler ve çocuk arasında oluşan bağ güçlenir. Bunun sayesinde çocuk aile kavramının önemi konusunda farkındalık kazanır ve ailede sorunlara çözüm bulmak kolaylaşır (Dervişoğlu, 2018: 12). Çocuklar aktif ve özgür kararlar alabilmeleri ailelerin demokratik, hoşgörölü ve kabul edici tutumu benimsemelerine bağlıdır. Hatta girişken ve yenilikçi bireyler olarak yetişirler. Akranları arasında kabul görmeleri üst düzeydedir. Kolay hâkimiyet kurulamayan, başarılı, yapıcı ve özel merakları olan bireyler bu biçimde büyütölen çocuklardır (Duran,2005: 276).

Karşılıklı güven ve hoşgörü baz alınarak yapılandırılan evler ise demokratik tutumu benimseyen evlerdir. Fikir alışverişinde bulunarak ve birbirlerine danışarak sorunlara çareyi bulunmaya çalışılır. Çocukların da anne babalar gibi söz hakları vardır. Dayanışma ve paylaşımın yanında ailedeki bütün kişiler söz hakkına sahiptir. Kurallara uymak evdeki kişilerin ilke edindiği gereksinim neticesinde olmalı korku ve baskı sonucunda olmamalıdır Demokratik tutum sorumluluk duygusu hem de bireyin kendi işini görmesi neticesinde bağımsız bir yapılandırılma ile meydana gelen ilişkiler bütünüdür. Çocuğa karşı hissedilen sevgi koşulsuzdur çocuğa

demokratik bir tutum sergilenirken de. Çocuğun yaşına uygun karar alma becerisini güçlendiren bir tutum bu ailelerde söz konusudur (Şinikoğlu, 2016:32).

Çocukların kişilik geliştirmesi konusunda en uygun olan tutum olduğunu son olarak söylebiliriz. Çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilen hem de çocuklarını denetleyebilen ebeveynler demokratik anne baba tutumunu benimseyen ebeveynlerdir. Belirledikleri kurallar ve sınırlar içerisinde sağladıkları özgürlükler, çocuklarda sorumluluk ve özgüven duygusu geliştirmeye olanak sağlamış olacaktır (Pekyürek, 2018: 17).

2.2.2.2. Otoriter Tutum

Ebeveynlerin çocuğa uyguladığı baskı, otoriter tutumun temel özelliğidir. Anne baba çocuğa mutlak bir hâkimiyet kurduğunu düşünür ve itaati temel alır. Çocuğu kontrol edip biçimlendirmeye otoriter ebeveynler çalışır. Hatta çocuğun davranışlarında standartlar oluştururlar. Kendi kurallarını ve kaidelerini empoze etmek üzerine kurulu olan bu tutum çocuğun isteklerine kayıtsız kalır. Bu tipteki ebeveynler çocuklardaki kimlik kazanımı sürecine olumsuz biçimde tesir ederler (Sayar, 2006:127-128).

Çocuklarına karşı aşırı talepkâr ve epeyce tepkisiz kalan otoriter ebeveynlerdir. Bu ebeveynler, çocukların tavır ve davranışlarını bir dizi kalıplar doğrultusunda şekle sokmaya ve kontrol altına almaya çalışırlar. Otoriteye boyun eğme, saygıyı ile istikrarı vurgulama yatkınlardır. Çocuklarında sorgulamadan kurallara uymalarını talep eder ve çocuklarıyla fikir alışverişinde bulunmayı kabul etmezler. Bu çocuklardan bazıları itaat etmiş görünür. Bazılarında ise aşırı derecede saldırganlık ve denetimsiz işaretler görülebilir (Pekyürek, 2018:15).

Anne ve babalar otoriter olması durumunda yüksek beklentiye sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca duyarlılıklarının da düşük olduğu görülür. İstendik davranış sergileyen, benlik saygıları düşük, endişe düzeyleri yüksek ve sorunlarla baş etme becerileri ise düşük olan çocuklar, otoriter tutuma sergileyen anne babaların çocuklarıdır (Erdoğan ve Uçukoğlu, 2011:54). Çocuklarının davranış ve tavırlarını, belirledikleri tabii kurallarla; biçimlendirme, değer biçme ve denetleme gayesi içinde olan ebeveynler otoriter olanlardır. Otoriter ebeveynler için aşırı önemli olan uyma, otoriteye saygı, çalışmak, rutinler ve istikrarın korunmasıdır. Ebeveyn ile çocuk arasındaki sözel iletişim bu tutum desteklenmez. Bu ebeveynlerin, çocuklarına karşı duyarlılık düzeyleri düşük, istek düzeyleri ise yüksektir. Otoriter tutum, çoğunlukla

çocukların özgürlük ve sosyal sorumluluklarını olumsuz etkileyen özellikler taşıırken, bilişsel yetenekleriyle de aksi yönde ilişkilidir (Arslan, 2013: 22).

2.2.2.3. Tutarsız Tutum

Ebeveyn tutumunun tutarsız olmasıyla belirtmek istenen çocukla ilgili konularda anne ve babanın düşünce ayrılığında olmasıdır. Ayrıca olaylara dair farklı tutumlar sergilemelerinin nedeni fikir ayrılıklarıdır. Durum ve olaylarla karşı farklı tavırlar takınan ebeveynlerin ne zaman ve nerede nasıl bir tutum sergileyeceğine yönelik belirsizlik görülür. Çocuğun hangi davranışı ne zaman, nerede ve hangi biçimde uygulayacağı konusunu da belirsizleştirmesinin sebebi bu kararsızlıktır. Çocuk hareketlerini nasıl ve kime göre düzenleyeceğini bilememektedir (Yörükoğlu, 1989: 151-152). Tutarsız tutumlarda çocuk kime neye göre ve nasıl hareket edeceğini bilememektedir. Şayet evde anne veya babanın görmezden geldiği davranış için ertesi gün sert tepki gösteriyorsa, babanın koyduğu kurallara anne karşı çıkıyorsa ya da annenin vermiş olduğu cezaya baba sorun ediyorsa aile içinde tutarsızlık vardır diyoruz (Yörükoğlu, 2004: 201).

Tutarsız tutum ebeveynlerin aşırı hoşgörü ve şiddetli cezalandırma arasında değişmektedir. Disiplin aile içinde vardır. Fakat hangi durum ve hangi zamanda uygulanacağı konusunda belirsizlik vardır. Bu nedenden çocuk hangi davranışının hangi koşullarda istenmediğini öngöremez. Ebeveynlerinin neşeli veya sinirli oluşuna göre tutumunu ayarlamaya özen gösterir çocuk. Ayrıca tutarsızlık, anne veya babanın bir gününün diğer gününü tutmaması şeklinde olabileceği gibi, ebeveynlerin birbirine zıt olan eğitim ve ceza anlayışlarının çelişmesinden de doğabilir. Bu sebepten çocuk davranışını kime göre şekillendireceğini bilemez (Aslan, 2005: 48). Disiplin anlayışları tahmin edilemeyen ebeveynler; tutumlarında tutarsızlık olanlardır. Başka bir deyiş ile bazı anlarda anne babaları tarafından çocuğa ciddi tepkiler gösterilirken, bazı anlarda ise aynı olay karşısında çocuğun karşılaşacağı tepki hoşgörü olabilmektedir. Bunun sonucunda farklı tutumlarla karşılaşan çocuklar tedirgin, kuşkulu, güvensiz, dengesiz ve tutarsız kişilik özelliklerine sahip olurlar (Yavuzer, 1998: 31).

Çelişkili ve dengesiz davranışlar tutarsız tutuma sahip olan ebeveynler arasında görülmektedir. Çocuğun yanında ebeveynlerden biri olumlu yaklaşırken ötekisinin aynı konuda eleştiride bulunması aşırı yanlış davranışlardandır. Başka bir tutarsız davranış ise annenin çocuğa bağırıp sonrasında özür dilemesidir (Yavuzer, 1994: 30).

Çocuk hangi davranışının uygun olup hangisinin uygun olmadığını tutarsızlık durumunda anlayamaz. Bu durum çocukta tedirginliklerin, iç çatışmaların, ölçsüz ve tutarsız bir yapının meydana gelmesine sebep olmaktadır (Yavuzer, 1993: 31).

2.2.2.4. İlgisiz Tutum

İlgisiz tutum; çocuğu önemsemeyip, ilgisiz bırakan, sosyal ile duygusal ihtiyaçlarını hiçe sayıp, yeteri kadar sevgi göstermeyen ebeveyn tutumu olarak ifade edilebilir. Çocuğun istenmeyen davranışlarda bulunmasına bu tutum sebep olmaktadır. Çocuğa sonsuz hak tanıyanlar bu tutumu benimseyen ebeveynlerdir. İlgisiz tutumla yetiştirilen çocuklar kurallara uyma gereksinimi duymazlar. İlgisiz tutumla yetiştirilen çocuklar ebeveyn rehberliğinden eksik kalarak egoist ve düşüncesiz davranışlar sergileyebilir (Öğretir, 1999; Özyürek ve Şahin, 2010: 42). Olumlu benlik algısına sahip olan çocuklar sevginin gösterildiği, güvenli ve demokratik tutumu benimseyen ailelerde büyüyen çocuklardır. Güvensiz, stresli ve samimiyetin tam oluşmadığı soğuk bir aile ortamında yetişen çocukların benlik saygılarını negatif yönde etkilendiği gözlemlenir (Kulaksızoğlu, 2003: 218).

Çocuğun ilgi yeteneklerine ve özdenetim olarak çocuğa yansıtılan tepki en az seviyede nerdeyse yok denecek kadar az olur ilgisiz tutumda. Çocuklarına yeteri kadar ilgiyi göstermeyen ebeveynler az iletişime geçen ve eğitime gerekli önemi vermeyen bireyler olarak nitelendirilebilir (Rehberlik Sempozyumu Bildirileri, 2004:184).

İlgisiz tutumun neticesinde, çocuğun akranlarına, çevresine, eşyalara, öğretmenine bıraktığı hasar ve suçluluk duygusu arasında benzer bir ilişki bulan araştırma sonuçlarına göre; saldırganlık davranışının nedeni ilgisiz ebeveyn tutumudur (Şinikoğlu, 2016: 32). Çocuğun istenmeyen ve uygun olmayan davranışına tepki göstermeyenler ilgisiz ebeveynlerdir. Çocuğun bütün isteklerini karşılar ve tam manasıyla kendi dünyasına çekilir. Hatta çocuğa sınırsız hak tanırlar (Yavuzer, 2006: 58) . Yanı sıra bu ailelerde çocuk ilgisiz ve yalnız kalmaktadır. İlgisiz ve sevgi eksikliği çocuğun kişilik gelişimine negatif yönde etki eder. Yetişkinlik döneminde kendine ve çevresindeki insanlara güvenmeyen bir kişi olarak yetişmiş olur bu durumda. Çocuğa yönelik duygusal istismar olarak adlandırmak yerinde olur (Mutallimova, 2014:33).

2.2.2.5.Koruyucu Tutum

Çocuklarına bebek gibi davranıp, onlarla sürekli bir arada olmak isteyenler koruyucu ebeveynlerdir. Bu da çocuğun bağımlı bir kişilik gelişmesine sebep olmaktadır (Cüceloğlu, 1991: 92). Çocuğu gereğinden fazla kontrol edip ve çocuğa fazla özen gösterenler ebeveynler bu tutumu benimseyenlerdir. Baba ve annelerinde ayrı olduklarında çocuklarda kendilerini yetersiz hisseder. Sorumluluk almamaları bu yüzdendir (Yörükoğlu, 2000: 126). Koruyucu ebeveynler çocuklarını daima kontrol altında tutar çocuğun özgürleşmesinin önüne geçerler (Kulaksızoğlu, 2004: 221). Problem çözme yetisini geliştiremez bu aile ortamında büyüyen çocuk (Navaro, 1989: 123).

Çocuklarına aşırı düşkün olurlar koruyucu tutumu benimseyen aileler Çocuklarının eğitimine ve sağlığına özen gösterirler. Söz konusu çocuğun iyiliği olduğunda ellerinde gelen her şeyi yapmaya çalışırlar. Ayrıca sürekli başarı beklentisi içine girer ve çocuklarının yaşından daha büyük davranmalarını beklerler. Ebeveynleri çocuğun arkadaş çevresini, yiyeceklerini, giysilerini seçer. Bu ebeveynler çocuklarıyla daima gurur duymak istedikleri için çocuklarının başarısızlığında bağışlayıcı olmazlar. Genel olarak manevi cezalar ve ayıplarla çocuğun yanlış veya başarısızlık durumuna tepki verirler (Yavuzer, 1994: 33). Ebeveynleri tarafından çocuklar aşırı denetlendiği tutum koruyucu anne baba tutumudur. Çocuğa fazla müdahalede bulunur ya da çocuğun sorumluluğunda olan işler ebeveynleri tarafından yapılır. Çocuğun kendine güvenmesine bu durum engel olur (Navaro, 1989: 125). Ayrıca tek başına karar alamayan, bağımlı çocuklar ortaya çıkar (Mutallimova, 2014: 32).

Samimi ve hoşgörülü yaklaşan fakat otoritelerini az kullanan, izin verici ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklarda da birtakım istenmeyen neticeler görülmektedir. Okul başarıları biraz daha zayıf ve saldırganlığa yatkın olurlar ergenlik döneminde. Özellikle ebeveynler saldırganlığa müsaade ediyorsa, okulda arkadaşlarıyla ilişkilerinde tam manasıyla olgunlaşmamış davranışlar sergilerler. Oldukça bağımlı ve sorumluluk almaktan daima kaçınırlar (Maccoby ve Martin, 1983: 148).

Çocuklarının bağımsız olarak bir şeyleri yapmasına izin vermeyen koruyucu tutumu benimseyen anne babalardır. Birçok şeyi kendileri yapma nedeni çocuklarının yorulmaması, üzülmemesi ya da zorluk çekmemesi içindir. Ama bu tutum neticesinde; kendine güveni olmayan bağımlı ve zayıf kişiler yetişir (Yaprak, 2007: 37). Koruyucu tutum benimsenmiş ailelerde büyüyen kişiler, bütün hayatları boyunca

ebeveynleri tarafından kontrol edilmeye muhtaçtır. Ayrıca ebeveynleri tarafından yönetilmeye bağımlı olduklarından özgüvenleri eksik, duygusal incinmeler karşısında oldukça kırılgan, bağımlı davranışları olan ve sorumluluk almaktan korkan kişiler olacaklardır. Ergenlik döneminde olan çocuklarını dış dünyadaki tehlikelerden koruyabilmek için bu tehlikeleri çocuğuna gereğinden fazla yansıtarak evden uzaklaşmasını engellemek ister koruyucu ebeveyn tutumunu benimseyen aileler. Çocukların evden ayrıldığında ebeveyn olarak hissedecekleri olumsuz duyguları çocuklarına yansıtarak onlarda vicdanen rahatsızlıkla beraber suçluluk duygusunu da uyandırır. Bireyselleşme sürecinin bu şekilde önüne geçmiş olurlar (Pekyürek, 2018: 17).

Ebeveynler çocuğu aşırı kontrol eder ve çok fazla korurlar. Bu anne-babalar çocuğu sürekli kontrol altında tutmaya çalışırlar ve çocuk adına karar verme hakkına sahip olduklarını düşünürler. Fedakârlıklarda bulunurlar çocukları için bunun neticesin de çocuğun kendilerine minnet duymasını beklerler. Ayrıca çocuklar sosyal ilişkilerde güçlük yaşarlar bu tutumun hâkim olduğu evlerde. Çocuklarını kendilerinin bir uzantısı olarak görür ve çocuklarıyla duygusal eksikliklerini gidermek isterler aşırı müdahaleci ve korumacı ebeveynler. Ebeveynlerin aşırı himayeci ve kollayıcı davranışlarının çocuklarda çok boyutlu düşüncenin gelişmesine mani olduğu yapılan araştırmalarda belli görülmüştür (Aslan,2005: 49).

2.2.2.6.Aşırı Hoş Görülü Tutum

Çocuklar ebeveynlerine hükmetmesi aşırı hoşgörülü evlerde olur. Hatta onlara oldukça az saygı duyarlar. Bu tarzda yetiştirilen çocuklar evin dışındaki bireyler üzerinde de hâkimiyet kurma çabasıdadır. Bu tutumun benimsendiği ailelerde çocuğun davranışları hoşgörülle karşılanır ve davranışlarına dikkat etmezler. Çocuğun davranışları sınırlandırılmaz hatta onun isteklerine ailesi uyum sağlar. Toplumda hak etmedikleri hakları elde etmeyi amaç edinen kişiler bu çocuklardır (Yavuzer, 1994: 29-30). İstenmeyen bir davranış gösterdiğinde çocuğun cezası ertelenir ya da hatırlanmaz. Fakat bu ebeveynler boş vermeyle hoşgörü birbirinden ayırt edemezler. Bunun neticesi olarak bencil, sorumsuz hem de şımarık çocuk yetişmiş olur (Yörükoğlu, 2000: 200).

Ebeveynlerden istenen şey çocuklarına karşı hoşgörüdür. Ebeveynlerden istenen doğal bir davranıştır bu durum. Ebeveynlerin çocuklarına hoşgörülü davranması özgüvenli, yaratıcı, sosyal bireyler olarak yetişimlerini sağlar. Normal seviyede

hoşgörülü tutum sergileyen ailelerin çocuklarında olumlu duygusal, bilişsel ve toplumsal gelişme gözlenir. Bencillğe aşırı hoşgörü ve üzerine düşme sebep olabilir. Çocuğun davranışlarını sınırlandıramayan hatta neredeyse bütün istekleri kabul eden tutum; gereğinden fazla hoşgörülü tutumdur. Sürekli diğer insanların dikkatini çekmeye çalışan çocuk aşırı hoşgörülü ailede yetişen çocuktur. Ayrıca hizmet edilmesini bekler. Sınırsız haklara sahip bu çocuklar başkalarını ve çevresini rahatsız etme düzeyine ulaşırlar. Aşırı hoşgörülü ev ortamında, ailede inisiyatif sahibi tek birey konumunda olan çocuktur. Çocuğun arzularına ailedeki diğer birey koşulsuz şartsız uyar (Gürler, 2017: 17).

2.2.3. Anne Baba Tutumunun Ergen Üzerindeki Etkileri

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin temelini oluşturan anne baba davranışlarının, uygulamalarının ve sözlü olmayan ifadelerin toplamı çocuğa yönelik anne baba tutumlarıdır. Ebeveyn tutumlarına yönelik sınıflandırmalar, anne babaların çocuklarını denetlemek ve sosyalleştirmek gayesiyle ortaya koydukları çabaların değişimini saptamak gayesiyle kullanılmaktadır (Mc Wunter ve Acar, 2015: 86).

Özdeşim kurdukları ebeveynlerin kişilik yapılarına göre ergenin kişiliğinin oluşumu, karakterinin şekillenmesi ve kişilik saygısının gelişimi, şekillenir büyük oranda. Kendileriyle barışık ve özgüvenli olan ebeveynler bu durumu çocuklarına da aktarır onların da özgüveni yüksek ve kendileri ile barışık birer fert olarak yetiştirmek ister. Bu tarzdaki ebeveyn tavırlarını çocuğun örnek alabilmesi için ebeveynler ve çocuk arasında saygı, sevgi ve güven olması gerekir. Aile ortamında her tür şiddete tanık olan bir kız çocuğu, kadınların değersiz olduğu düşüncesiyle gelecekte kendi evliliğinde de mutlu olamayacaktır. Bu taraftan bakıldığında huzursuz ev ortamı, ergeni kötü etkilemesinin dışında uyum ve davranış problemlerinin de nedeni olabilir (Şinikoğlu, 2016: 33).

Ergenin sosyalleşmesine ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumu da etki etmektedir. Ebeveynlerin eşitlikçi ve demokratik tutum sergilemesi çocuklarında farklı sosyal tarzlar oluşmasına sebep olur. Daha sosyal ve özgüvenli kişiler demokratik ve eşitlikçi bir ortamda büyüyen ergenlerdir. Aşırı korumacı yetiştirilen ve üstüne çok düşülen ergenin fiziksel güçten eksik olması ve sosyal ilişkiler yönünden zayıf olması kaçınılmaz sonudur (Güneysu ve Maden, 1987:47-48).

Agresif ve suça dönük eylemlerde bulunmalarının nedeni ebeveynlerinin dikkatini çekmek içindir. Dikkat çekmek ve kişiliğini ispat etmek çocuğun tek hedefidir. Tüm enerjisini bu tarzdaki davranışlara harcar. Yaşı ilerledikçe ebeveynlerinden ayrılıp, ebeveynlerine karşı tavır sergilemeye başlayacaktır. Ailesinde bulamadığı ilgiyi çevresindeki kişilerde arayacaktır (Yavuzer,2004).

Çocuğun sorun çözme ve iletişim becerileri üzerinde ebeveyn ilgisizliğinin olumsuz etkisi vardır. Ayrıca sosyal ortamlarda yaşadığı sorunlarda faydalı baş etme davranışlarını sergileyemez. Bu konuda ortaya çıkan araştırma verilerine göre ergenin öfke eğilimini ilgisiz anne baba tutumu güçlendirmektedir (Hatunoğlu,1996: 44).

Ev ortamı, anne ve baba arasındaki iletişim, ergenin ebeveynlerinin beklentilerini karşılaması, evde kaç ergenin olduğu, ergenin cinsiyeti, ailenin sosyal durumu ve ekonomik düzeyi gibi çok sayıda unsur ergenin anne babası ile ilişkisini etkilemektedir. Benliğini geliştirmesi için ergen en sağlıklı ev ortamını ergene yaşantı ve araştırma fırsatı sunan, onu koruyan bir ev olduğu bilinmektedir. Ergenlik çağları bireyin kişiliğini şekillendirdiği dönemdir. Ayrıca bu dönemdeki anne baba tutumları büyük önem arz etmektedir (Sezer, 2010: 13).

2.3. Öfke Kavramı

Öfke gerçek veya hayali bir engellenme, haksızlığa uğrama, tehdit karşısında meydana gelen bilişlerle alakalı ve bireyi rahatsız eden uyararı ortamdaki kaldırmaya iten, baskın bir duygu olarak tanımlanmıştır (Biaggio, 1989: 25). Öfke kızgınlık durumdan, yoğun hiddet durumuna gelene kadar değişen ölçülü bir duygusal durum olarak tanımlanır. Özetle, bireyin şahsına yönelik bir tehlike sebebiyle karşısındaki bireyi uyarması neticesinde meydana gelen etkili bir yaşantıdır (Ersen, 2010: 13).

Günlük yaşamımızda önemli bir yere sahip duygularımızdan bir tanesi de öfkedir. Evrensel bir duygu olarak kabul görülür fakat her kültürde yaşanış şekli ayrıdır (Balkaya ve Şahin, 2003: 198). Kişilerarası ilişkilerde birtakım davranışın değiştirilmesi gerektiğini gösteren duygu öfkedir. Açıkça ve saygıyı bozmadan ifade edildiğinde ve sorunu çözmek için kullanıldığında doğru bir iletişimin meydana gelmesini sağlayan oldukça önemli bir güç kaynağıdır (Navaro,2000: 201). Doyurulmamış isteklere, olumsuz sonuçlara ve yerine getirilmeyen beklentilere

gösterilen normal tepkidir öfke. Öteki duygular gibi sağlıklı olarak yansıtıldığında öfke de yapıcı olacaktır (Soykan, 2003: 22).

Öfke kontrol edilemez ise yıkıcı bir halde davranışlara yansiyarak saldırganca tepkilere dönüşmeye hazırdır. Günümüzde aile içi şiddet olaylarında, sokak kavgalarında, terör olaylarında, çocuk istismarlarında ve trafikte sağlıklı yansıtılamayan öfkenin tesiri boy göstermektedir (Gönültaş, 2013: 10). Ebeveynlerin konuşmalarında, jest ve mimik hareketlerinde, tutum ve davranışlarında hırpalayıcı, sert, kırılcı, suçlayıcı faktörler var ise bu durum çocuğun öncelikle anne ve babaya sonrasında çevresindeki diğer bireylere yönelik nefret ve kızgınlık duymasına sebep olur (Köknel, 2005: 146).

Bireyin kendini gerçekleştirme ihtiyacının engellenmesi sonucunda kaygı, saldırganlık ve suçluluk duygularıyla beraber ortaya çıkan bir duygudur öfke Mutluluk, korku, üzüntü ve nefret duyguları gibi birçok kişinin günlük yaşantısında deneyimlediği 5 temel duygudan biriside öfke duygusudur (Mc Wunter ve Acar,2015: 88).

Karataş (2008), yerine gelmemiş istek, beklenti ve kötü sonuçlara gösterilen duygusal tepkiyi öfke olarak ifade etmiştir. Kassinove ve Gorman (2004) öfkeyi; huzursuz hissetmek ile başlayıp hiddetlenmeye kadar farklılaşan duygusal deneyim olarak ifade etmiştir. Öfke doğal bir duygudur diğer duygular gibi ve doğru biçimde yansıtıldığında insan ilişkilerini düzenlemektedir. Ancak kişilere yönelik saldırganca davranışlara da neden olabilir. Bireylerin iş ve okul hayatlarında problemler çıkardığında olumsuz bir duygu olarak nitelendirilir (Akt. Acar, 2015: 5).

Genellikle karşılanmamış isteklere, olumsuz sonuçlara ve gerçekleştirilmeyen beklentiler sonucunda verilen duygusal bir tepkidir öfke. Kontrol edilemeyen öfke, yıkıcı bir şekilde davranışlara yansır. Saldırgan ve oldukça zarar verici tepkilere evirilme potansiyeline sahiptir (Soykan, 2003: 19).

2.3.1.Öfkenin Özellikleri

Günlük yaşamımızda önemli bir yere sahip olan duygularımızdan birisi de öfkedir. Öfke duygusu kişilerarası ilişkilerde bazı davranışların değişmesi gerektiğine gösteren, dürüst ve saygı çerçevesinde ifade edilip, yapıcı bir şekilde kullanıldığında iyi bir iletişim sağlayan güç kaynağı durumundadır (Navaro, 2000: 210).

Doyuma ulaşmamış arzulara, istenmeyen sonuçlara ve karşılanmayan beklentilere gösterilen normal bir tepkiye öfke denmektedir. Öfke öteki duygular gibi doğal, sağlıklı ve evrensel olarak dile getirildiğinde yapıcı olur ve kişiler arası iletişimi onarır (Soykan, 2003: 20). Öfke ifade ediliş biçiminden kaynaklı genellikle olumsuz bir duygu şeklinde tanımlanmasına karşın, öfkenin bireyi uyarıcı, koruyucu ve de harekete geçirici işlevleri bulunmaktadır (Bedel ve Arı, 2011: 4).

Öfke, bir davranış şekli diyemeyiz. Şiddete ve saldırgan davranışlara neden olabilecek bir duygu halidir (Hall, Rushing ve Ovens, 2009: 11). Olumsuz durumlar karşısında bireyde oluşan temel duygulardan ve coşku durumlarından biri öfkedir. Öfke sevmediğimiz bireylere karşı öfke duyabiliriz. Sadece kişiyi değil aynı zamanda toplumu da büyük ölçüde etkilemektedir (Averill, 1983: 1149). Ağır sıkıntı, kaç hareketleri (çatık, düşmüş), surat asmak, bitkinlik, dişleri gıcırdatmak, ses tonunda değişiklik, geri çekilme, enerjide artış, kulak kızarması, gibi belirtiler öfkeli kişilerde görülür (McFarland ve Thomas, 1991: 142). Öfke insanların sürekli yaşadığı duygulardan biri olmasına karşın, yayın şekilde yanlış anlaşılmaya işaret ederek, öfkenin özellikleri şu biçimde belirtilir: İnsanların tümü öfkelenir, içimizde gelen bir duygudur öfke, kişi öfkeliyse oldukça hassas olur. Öfkenin yansıtılmaması veya birden yansıtılması yanlış bir durumdur. Öfkeye gösterilen tepkiler bilinen davranışlardır. Bundan dolayı sağlıklı tepkilerle sağlıksız olan tepkiler değiştirilebilir. Öfke anındaki tehdit algısı çoğunlukla kişilerin benlik saygısına yönelik gelişir. Öfke anında haksızlığa uğrama, adaletsiz bir durumun algılanması söz konusudur. Karşıdaki insana iletilen bir cevap veya mesaj şeklinde olan tepki öfkedir. Ayrıca öfke anında bazı fizyolojik belirtiler yaşanır (Yıldırım, 2005: 37).

Engellenme, haksızlığa uğrama, duygusal incinme, yaralanmalar, istismar, saldırıya uğrama gibi durumlar çoğunlukla öfke duygusuna sebep olan nedenler olarak gözlenir (Kökdemir, 2008: 6). Öfkeyi insanlar sürekli yaşar buna rağmen, çoğunlukla yanlış anlaşılır. Bu sebepten Deffenbacher öfkenin özelliklerini şu şekilde belirtmiştir (Akt. Karadal, 2009: 6):

- Öfke, planlı bir eylem olmayıp, öfke içimizden gelen bir duygudur.
- Öfkeyi göstermek güç olmayıp, öfkenin birçok şekli vardır
- Öfkeye sebebi olan duygu, bireyi güçlü ve ruhsal olarak tutmasına karşın, birey öfkelendiğinde hassas bir yapıya bürünmektedir.
- Yaşantı neticesinde öğrenilmiş davranışlardır, öfke sırasında gösterilen tepkiler. Bu sebeple, olumsuz ve bireye zarar verecek biçimde ortaya çıkan davranışlar, daha sağlıklı olanlar ile yer değiştirebilir.

- Engellenme, bastırılma gibi farklı anlarda birdenbire ortaya çıkabilen bir duygu öfkedir. Öfkenin, olduğu anda hemen dışa vurulması ya da bastırılması sağlıklı değildir. Bu nedenle öfkeyi bilmek ve öfkeye neden olan durumları tanımak çok önemlidir.

2.3.2.Öfke Duygusunu Ortaya Çıkaran Etmenler

Kişisel olarak mükemmeliyetçilik, bireyin kendini ispat etme çabası, çevresindekiler tarafından onaylanma isteği öfke duygusunun oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca karşıdaki insanların gözündeki değerini koruma düşünce sinede rastlamıştır. Bu düşünceler neticesinde, kişinin kendini olması gerekenden fazla kontrol altına alması ve en mükemmelini ben yapmalıyım gibi bir düşünce içinde bulunması sonucu, öfkenin meydana geldiği fark edilmiştir (Canbuldu, 2006: 17).

Novaco ve Taylor (2008), Öfke ve saldırganlık düzeyini ölçen araştırmasını gelişim düzeyi düşük ve kalıcı bir aile içinde bulunmamış sabıkalı erkek bireyler arasında bir yapmıştır. Sonuçta çıkan saldırganlık seviyesi; öfke, duygusal zeka ve şiddet görme öyküsüyle alakalıdır. Kişisel değişkenler bu seviyeyi de önemli derecede etkilemektedir. Ev içindeki şiddete tanık olmak bireydeki öfke ve saldırganlığı arttırmaktadır (Novaco ve Taylor, 2008: 380).

Öfke kavramı ile ilgili yapılan son araştırmalara göre; genetik etmenler, ailesel özellikler, okul yapısı ve arkadaş çevresi öfke üzerinde etkili etmenlerdir. Ayrıca kültürel, ekonomik ve sosyal yapının da öfkenin üzerinde etkisinin olduğu vurgulamışlardır (Debaryshe,1998; Smith,1998).

2.3.3. Öfkenin Olumsuz Sonuçları

Şiddet ile saldırganlık barındıran davranışlar öfke kavramı üzerinde önemli faktörlerdir (Averill, 1983: 1150). Araştırmaların büyük bir çoğunluğunda sağlıksız şekilde yönetilen öfkenin istenmeyen etkilerine delil oluşturmaktadır. Öfke, aşırı yoğun ve sürekli olduğunda ya da çok uzun sürdüğünde kişi kendine ve diğer bireylere olumsuz bir şekilde yansıttığında zararlı sonuçları ortaya çıkmaktadır (Thomas, 2002: 143).

Kişisel olarak bireyi zayıflatan ve bir hedefe ulaşmaya engel olan sağlıksız öfke ile aşırı strese sebep olmayan ve bir amaca ulaşmayı hedefleyen sağlıklı öfke birbirinden ayrıdır. Sağlıksız öfke bireyin gerçeği yanlış yorumlamasına ve algılamasına hatta

çarpıtmasına neden olur. Doğru çizgisinde devam eden ise sağlıklı öfkedir (Kaplan, 2007: 14).

Zarara yol açan birçok yönü vardır olumsuz biçimde ifade edilen öfkenin. Bireylerin iletişimine zarar verdiği anda öfke sağlıklı bir duyguya dönüşmüş demektir. Sağlıksız bir biçimde yansıtılan öfke, olumsuz ve saldırgan, yıkıcıdır. Öteki duygulardan kötüye kullanım yönünden farklılaşır. Zarar verme ve sıklıkla şiddet eğilimi sağlıksız öfkenin yapısında vardır (Genç, 2007: 17). İnsan hayatını kontrol altına alan ve davranışları yönlendiren bir güce sahiptir öfke. Bu güç asıl sebebi örtebilecek ve bilişsel yeteneği ortadan kaldırabilecek seviyededir. En zarar verici haliyse şiddet gösterilerine ve istenmeyen diğer davranışlara neden olabilir (Ramsey, 2004: allbusiness.com).

Bazı araştırmacıların teorisine göre büyük çatışmalar ve kişisel problemlere neden olan stresli bir çevreyle mücadele karşısında yeterli olma girişimi öfkedir. Örneğin birey iş arkadaşının kaba bir davranışına öfkeli bir tarzla tepkisini gösterip ve olumlu şekilde durumu çözüyor ise yansıtılan bu öfke sağlıklıdır. Eğer birey, iş arkadaşın saldırıp işini tehlikeye atıyorsa bu tepki sağlıksız öfkedir. İşlevsel olmayan bazı öfke çeşitleri ani ve bağımlı kabul edilirken, öteki çeşitleri ise kronik öfke olarak telaffuz edilir. Kronik veya sorunsal öfkeye sahip bireylerin sorunlara başa çıkamama nedenleri gerginliktir. Bunun neticesinde baş edilemeyen hatta daha da öfkelerini arttıracak olan engellenmiş duygusunu taşımaya başlarlar. Birden bire öfkeye kapılır ve öfkelerini olumlu biçimde çözümlenmede başarısız olurlar. Bu sebeple öfkeleri kronik olan bireyler daha çabuk öfkelenebilirler ve de daha uzun süre öfkeli durumda kalabilirler (Canbuldu, 2006: 19).

2.3.4. Öfkenin İfade Edilmesi

Günlük hayatlarında temel olarak kişiler öfke duygusunu yaşarlar. Temel duygularımızdan biri olmasına rağmen, ne yazık ki birçok kişi öfkesini sağlıklı bir biçimde dışa vuramamaktadır. Bu tür kişiler öfkesini bastırıp içine atarlar ya da saldırganca davranışlar ile ifade ederler (Beyazaslan, 2012: 33).

Öfke çevresel nedenlerle ortaya çıkmakta veya içten gelmektedir. Aynı anda bireyde bazı değişikliklere neden olmaktadır. Bedensel, zihinsel ve davranışsal yapıda bu değişimler meydana gelir. Bedensel farklılıklar; kasların kasılması, sıcak basması, titreyiş, ağız kuruluğu gibi değişimlerdir. Öfke hissiyatının algılanması ile bir takım

kararlar alınması zihinsel farklılıklardandır. Bireyin sinirlenmesine neden olan olaylara gösterdiği tepkilerse davranışsal farklılıkları oluşturmaktadır (Dündar, 2016: 40). Kişiler arası farklılıklar öfkenin ifade ediliş tarzını gösterir (Acar,2015: 9). Evrensel bir duygudur öfke. Fakat öfke ifade ediliş biçimine göre yorumlanmaktadır. Ayrıca ifade ediliş biçiminin sonuçları sebebiyle problem oluşabilmektedir. Kişilerde farklı farklı şekillerde öfke yaşanmaktadır. Bu farklılıklar; ifade edilen öfkenin olumlu edilmişse (öfke kontrolü), farklı sebeplerle içe atılıp bastırılmışsa (öfke içe vurumu), somatik olarak meydana gelmiş ve çevredekiler yönlendirilmişse (öfke dışa vurumu) dışsallaştırılmasıdır (Starner ve Peters 2004: 338).

Yansıtılan öfke duygusunun eylemsel ya da sözlü bir biçimde dışa vurulması öfke dışa vurumu olarak ifade edilmektedir. Bu durum öfkenin neden olduğu gerginlikle baş edebilmek için uyumsal bir tepki özelliğindedir. Kişinin bastırıldığı, sakladığı ve bu şekilde var olan öfke etkilerine yönelik kullandığı başka bir uyum şekli ise öfke içe vurumudur. Bireylerarası ilişkilerde kişinin hissettiği öfke duygusunu ne seviyede denetleyebildiği ve ne derece sakin kalabildiğini ifade eden duruma öfke kontrolü denilmektedir (Starner ve Peters, 2004: 338).

Öfke üç biçimde ifade edilebilmektedir. Öfkenin saldırganlıkla değil, duyguları ve düşünceleri ifade edecek türde yansıtılması ilk ve en doğru olan yoldur. Öfkenin bastırılması veya başka tarafa yönlendirilmesi ikinci yoldur. Bu yöntemle amaçlanan kişinin öfkesini bastırması, daha yapıcı davranışlara dönüştürmesidir. Ancak, öfke duygusuna sürekli bu şekilde yaklaşmak sağlıksız olabilir (Şahin, 1997: 82). Buna karşın bazı insanlar öfkelerini bastırıp içine atma yolunu seçerler. Ama öfkenin ifade edilmemesi öfkeyi yok etmez, tersine kişinin zarar görmesine sebep olur (Kısaç, 1999; Bostancı ve ark, 2006: 12). Bu durumda bir süre sonra kişiyi öfkesinin yönetmesi sebebi öfkesini net bir şekilde ifade edilemediğinden psikosomatik rahatsızlıklar ve ya depresyon gibi rahatsızlıkları ortaya çıkabilir. Öfkenin yıkıcı bir biçimde yaşanması ise, öfkeli kişi ne olursa olsun galip gelmek istemesi üçüncü yoldur. Bu nedenle sözel ya da fiziksel saldırıda bulunur. Üstelik şahsına da zarar verici eylemlerde bulunabilmektedir (Şahin, 1997: 82).

Öfke, başta olan duygulardan biri olduğu halde ne yazık ki genel olarak öfkenin yanlış bir biçimde üstesinden gelinmeye çalışılır. Pek çok kişi öfkeyle başa edebilmek adına öfkeyi bastırmayı denemiş ya da patlama şeklinde yansıtmayı

öğrenmiştir. Kişinin kendisine hem de çevresine zarar vermesine öfkenin bastırılması ya da sağlıklı bir şekilde dışa yansıtılma yol açar (Beyazaslan, 2012: 41).

Öfke de saldırganlık şeklinde iki şekilde ifade edilebilir. Karşıdaki bireye veya nesneye zarar vermeyi hedefleyen motor bir davranış olan fiziksel saldırganlıktır. Genellikle dışa yansıtılmış öfke ise sözel saldırganlık olarak tanımlanır (Akdeniz,2007: 26).

İnsanlar öfke durumlarında şu tepkileri verirler (Ersen, 2010: 14):

- Direkt bir şekilde öfkenin ifadesi (Öfkenin sözel şekilde dile getirilmesi)
- İletişim çift yönlü olması
- Tepkiden önce düşünme
- Fiziksel saldırı kişilere ve nesnelere yönelik
- Sözel saldırı (Eleştirici olma, önyargılı olma, kusur bulma, suçlayıcı sözler, tiye alma)
- Bağırma
- Vücut dili (Yumruğunu sıkma, işaret parmağını sallama, kaşlarını çatma, küçümseyen bakışlar)
- Öfkeyi baskılama, öz eleştiri, içine kapanma
- Öfkenin kontrolü
- Yapıcı biçimde davranma
- Başka yöne dikkatini yönlendirme
- Pasif saldırgan zarar (Darılmak, suratını asmak)
- Eziyette bulunmak
- Hedefi sosyal olarak izole etmek (öfkelenildiği kişiyi dışlamak)

Dışsal ve içsel biçimde ifade edilebilir öfke. Öfke duygusunu yaşayıp fakat ifade edilmemesi şekli öfkenin içten ifade edilmesidir. Bu durum bireyin öfkesini bastırıldığına işarettir (Starners and Peters, 2004: 340).

Öfkenin içsel olarak yansıtıldığıının göstergeleri; bir şeyleri içine atmak, nefret beslemek, öfkesini saklamaktır. Öfkenin dışsal ifadesi tam ters şekildedir, bireyin öfkeli hissettiği durumda bunu sözel ya da fiziksel olarak gösterme eğilimini ifade Kapıları çarpma, hoş olmayan laflar söyleme, başkalarını azarlama ise öfkenin dışsal şekilde ifade edilmesinin örnekleridir (Zimprich ve Mascherek, 2012: 1018).

Öfke duygusunu baskılamaya çalışan kişiler sözlerini ve yüz ifadelerini saklamaya çalışırken tam aksine, öfke duygusunu dışsal olarak yansıtan kişiler öfkelerini yüz ifadelerinde ortaya koyarlar (Gambetti ve Giusberti, 2009: 40).

Ergenlerde gözlenen bu farklılık gösteren duygusal durumun nedeni, belli başlı bir gereksinimin yerine getirilememişi, tamamıyla doyum sağlayamayla ilişkili olabilir. Ergen, bir biçimde kendini ifade etmeye çalışır. Ergenin mutlu olması bu

istek ve gereksinimleri pozitif şekilde karşılanmasına bağlıdır, karşılanmazsa kaygılanır ve farklı duygusal tepkiler gösterir. Öfkeyi doğuştan getirir ergen ve bu öfke yaşamının ilk yıllarından itibaren gelişim gösterir. Gerçekleştirilmeyen isteklere, olumsuz durumlara ve yerine getirilmeyen beklentilere karşı ortaya çıkan doğal, evrensel, saldırganlık içermeyen, hayatın devamı için lazım olan duygusal bir tepki olan öfke ergenlik döneminde de kişinin günlük yaşamında sürekli ortaya çıkar. İfade tarzı öfkede çok önemlidir. İfade edilme şekline göre öfke yorumlanmaktadır (Şinikoğlu, 2016: 43).

2.3.5. Öfkenin Davranışsal ve Tepki Boyutu

Öfkenin davranışsal ve tepki boyutu kişinin öfkelenmesine neden olan durum karşısında, öfkesini dışa vuruş biçimi ve çevresindekilere karşı nasıl bir tutum sergilediğiyle ilgilidir. Herkes öfkesini farklı davranışlarla ifade eder. Bireylerin gösterdiği bu davranışlar, kişiden kişiye, topluluktan topluluğa değişiklik gösterebilmektedir (Kula, 2012: 78).

Yaşanan bir durum anında bazıları öfkesinin işaretlerinin farkındayken, bazıları olayın bitmesiyle öfkesinin farkına varabilmektedir. Kimi insan öfkesini o kadar gizler ki, hayatı boyunca öfkesinin farkına varmayabilir. Bu gibi durumlarda genel olarak kişi, öfkelenmesine sebep olan kişileri kaybetme konusunda kaygılanıyorsa ya da o kişilerin kendisini sevmesini istiyorsa, hissedilen öfkeyi karşı tarafa yansıtmıyordur. Kısaca şöyle diyebiliriz, kişi öfkesini, kaybetme korkusu duymayacağı ve kendini her şartta kabul eden kişilere yönlendirmektedir. Kişiler genellikle öfkesini aile içindeki bireylere yönlendirirler (Fiyakalı, 2008: 40).

Kişi bazı zamanlarda, öfkesini bastırır bazı zamanlardaysa karşısındaki insana yansıtmaktadır. Bireyin öfkesini saklamasının nedeni bireyin öfkelenmesine neden olan kişinin, kendinden üst mevkide ya da otoriter biri olmasıdır. (Uslu, 2004: 41). Bazen ise kişiler, öfkelerini karşısındaki bireylere yansıtmaması durumunda onların kırılacaklarını düşünüp, öfkesini gizlemektedirler (Öz, 2008: 34).

Birey öfkesini yansıtırken, saldırganca davranışlarda bulunabilir. Sözel ve fiziksel olmak üzere saldırgan davranışlar iki gruba ayrılabilir (Yağcı, 2017: 33). Öfkenin sözel saldırganlıkla yansıtılmasına örnekleri; kişinin, etrafındaki insanları değersiz görmesi, hafife alması, kişiliklerine hakaretler etmesi, sert ve olumsuz sözler söylemesidir (Baydilli, 2015: 70).

Öfkesini açık bir şekilde anlatamayan bireyler, öfkesini espri yaparak veya dalga geçerek anlatması, öfkeyi bir yaşam tarzına haline getirdiğinin göstergesidir. Bu kişilerin her zaman üste çıkma istekleri ve kişiliğine yapılan yanlışlara karşı yaptırım uygulama isteği vardır. Bazı zamanlar da ise çevresindeki kişilere haksız olduklarını hissettirip, kendisinden özür dilemelerini sağlamaktadırlar (Öz, 2008: 34).

2.3.6.Öfke İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

2.3.6.1.Psikanalitik Kuram

Psikanalizde ölüm içgüdüsünün tasviri; öfke ve saldırganlık olabilir. Hatta ayrılık kaygısının bir ifadesi olarak da görülür. Öfke ve saldırganlık kişinin bilinç dışında yer almaktadır. Bu nedenle bütün yaş dönemlerinde belli bireylere karşı öfke ve düşmanlık görülür (Arslan, 2013: 28). Psikanalizde ölüm içgüdüsünün veya ayrılık kaygısının bir ifadesi olarak öfke görülmektedir (Ersen,2010: 18). Psikanalitik kurama göre, güçlü duygular insanın içinde toplanır ve bir şekilde dışa vurmaz ise bir gün patlar. Bu birikmenin önüne öfkenin dile getirilmesiyle geçilir. Ama öfke boşalımı saldırgan davranışlarla olmaz. Yastıkları yumruklamak, kötü sözler söylemek ve boks yapmak sadece öfkeyle saldırgan bir biçimde baş etme şeklidir. Bunların yerine bireyler içlerinde veya etrafında çare arayarak öfkeye sebep olan problemi çözebilirler. Bu nedenle öfke kontrolü becerilerinin kişi de olması gerekmektedir (Gürbüz, 2008: 15).

2.3.6.2.Bilişsel Davranışçı Kuram

Öfkenin çevresel uyarıcılara karşı verilmiş yaşantı sonucu kazanılmış tepkiler olduğunu ve ödüllendirilen bu davranışların tekrarlandığını bilişsel davranışçı kuram vurgulamaktadır (Togan, 2005). Kuram öfkenin, önemli derecede akla karşı inançların, isteklerin, iç konuşmaların nedeni olarak meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Hatta karşısındaki kişinin birey akla ters düşen inançlarını etkinleştirdiğinde o kişide öfkeye sebep olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple, öfkenin şiddetini azaltmak üzere akla uymayan bu inançların yok edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Novaco, 1976: 397).

2.3.6.3.Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı model alma, taklit, özdeşleşme hatta pekiştirmelerle öğrenilmiş tepkileri öfke olarak nitelendirmektedir. Birey, çocukluğundan başlayarak ebeveynlerini gözlemler, hareketleriyle ilgili tekrar ebeveynlerinde bildirimler alır.

Toplumca onaylanan ve doğru kabul edilen hareketler ergen tarafından tekrarlanır. Fakat ergen, öfkesini düzgün bir biçimde yansıtmazsa, derin öfke duygularını sürekli yaşar. Hatta içsel kavgaları ile baş edebilmek için saldırgan davranışlar sergileyebilir (Köknel, 2000: 21).

Ödül ve cezaların etkisi kişinin öfkesinde oldukça önemlidir (Balkaya, 2003: 200). Ebeveynlerin tutum ve hareketlerinde merhametsiz, katı, suçlayıcı unsurlar önem kazandıkça çocuk öncelikle ebeveynlerine, sonrasında ise çevresindeki kişilere yönelik öfke, kin ve nefret duymakla beraber, saldırgan davranışlar sergilemektedir (Togan, 2005: 10).

2.3.6.4.Biyolojik Yaklaşım

Saldırgan hareketleri ve bunlarla alakalı olan acı, anksiyete, öfke, nefret gibi duyguların ortaya çıkmasında rol oynayan insanın biyolojik yapısıdır. Merkezi sinir sistemi kontrolündeki ve hormonların etkisiyle çalışan bu yapı içerisinde, otonom sinir sistemini hareketlendirecek bir olay meydana geldiğinde öfke yaşanır (Berkowitz, 1990: 500).

Öfkenin sebebi biyolojik kuramda, merkezi sinir sistemi ile endokrin sistem temel olmak üzere organizmanın yapısındaki bozuklukları sorumlu tutulur. Beynin hatalı işleyişinden dolayı, hormonlar ve kalıtım, öfkenin her an hedef bulmasına neden olur. Çevreden herhangi bir uyarıcı olmaması durumunda da ortaya çıkabilir. Bu araştırmacıların çoğuna göre, öfke her kişinin içinde yer alır ve içinden çıkmak için fırsat kollamaktadır (Canbuldu, 2006: 32).

2.3.6.5.Varoluşçu Yaklaşım

Bu yaklaşım bireyin yok oluşa, ortaya çıkmamış potansiyele ve hayatın anlamsızlığına yönelik tepkide bulunmasını öfke olarak ifade eder. Varoluşçu yaklaşım her bireyin öfke duygusunu ayrı yaşadığını söyler. Bireyin öfkesi, hayata karşı kendini çaresiz ve güçsüz hissetmesiyle ilgilidir. Varoluşçular öfkenin sadece insanlara has olduğunu söyler (Koçak,2008: 30).

2.3.7. Ergenlik Döneminde Öfke

Bireyin çocukluk döneminin sona ermesiyle başlamakta ve yetişkinliğin başlamasıyla ergenlik son bulmaktadır. Ergenlik dönemindeki kişilerde, yavaş olmayan büyüme ve gelişme görülmektedir. Bu dönemde kişide gözlenen farklılıkların sırası, aşağı yukarı her biri için aynıken, erinliğe girme zamanı

farklılık gösterebilmektedir. Erinlik döneminin ilk belirtileri kızlarda 8-13 yaşlarında görülmekteyken, bu aralık erkeklerde 9.5-15 yaşları olduğu bilinmektedir (Gebeş, 2011: 37).

Ergenlik dönemindeki kişilerin öfkelerinin nedenleri, çocukluk dönemine göre daha karmaşıktır. Bireyde biyolojik ve psikolojik yönden farklılıklar ergenlik çağının başlamasıyla meydana gelmektedir. Kişinin bağımsız davranışlarını bu farklılıklar arttırmaktadır. Ebeveynlerinden bağımsız kimlik oluşturma isteği, kişi için yeni ve güçlü hissedilen duygulardır. Ama yalnız kalma fikrinin bireyde oluşturduğu güvensizlik ve ebeveynlerinin yardımına ihtiyaç duyması bağımsızlık isteğiyle çelişmektedir. Kişinin öfkelenmesine bu çelişki de neden olabilmektedir (Ulu, 2011: 52).

Kişinin temel ihtiyaçlarının giderilmemesinden dolayı; değişken duygu durumuyla kişi, farklı biçimlerde kendini ifade etmeye çalışır. İstek ve ihtiyaçlarını karşılanmadığında kaygılanır, istekleri ve ihtiyaçları karşılandığında olumlu tepkiler verir. Kaygılanma durumu kişide olumsuz duygular yaratır (Şentürk, 2017: 44-45).

Ergenlik döneminde, bilişsel fonksiyonları negatif yönde etkileyen duygu durum değişimleridir. Bu etkilenme neticesinde bireyde algı, dikkat, bellek, düşünme gibi kognitif fonksiyonlarda azalma gözlenir. Bu durum da kişinin günlük hayatında net bir şekilde gözlemlenir. Eğer öğrenciyse okul başarısı düşer, yetişkinse iş hayatında problemler yaşamaya başlar. Bu sorunların meydana gelmesiyle kişi öfkelenmektedir (Kula, 2012: 70).

Sosyal uyarıcılar genellikle ergenin öfkelenmesine neden olan etmenlerdir. Bununla beraber engellenmeler ve hayal kırıklığı da kişiyi öfkelendebilmektedir. Kişinin öfkelenmesine faaliyetlerinin kısıtlandırılması, engellenmesi, soruşturulması ve reddedilmesi neden olabilmektedir. Ayrıca kişiyi fiziksel görünüşüyle ilişkili yetersizlik duygusu da öfkelendebilir (Çakıcı, 2018: 75).

Ev yaşamı, ergenin öfkelenmesine sebep olabilirken, ev yaşamından evdeki bireylerden uzak kalmak da ergenin öfkelenmesine sebep olabilmektedir. Hayatın bu aşamasında özellikle toplumsal dayanaklarının yetersizliği, kişinin öfkelenmesine bunun sonucunda ise saldırgan davranışlar göstermesine sebep olabilmektedir. Çocuk esirgeme kurumlarında büyüyen kişilerin bu sebeple dezavantajlı olduğu söylenebilir. Yapılan araştırmalara göre, öfke saldırganlık, huysuzluk gibi davranışlar

yetim ve öksüz olan ergenlerde ya da ebeveynleri ayrılmış, korunmaya ihtiyaç duyan ergenlerde görülmektedir. Korunmaya muhtaç bir halde olmalarından kaynaklı kendilerini kıymetsiz hissetme, içedönük, huysuz ve saldırgan davranışların sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Ergenlerin öfkelenme nedenleri çocuk esirgeme kurumlarında ergenlerin otorite biçimini orada görev yapan çalışanlarla yaşamak zorunda olması, model alacağı bireyin yeterli olmaması, ihtiyaç duyduğu derecede sevgi görmemesi, hislerini anlatacağı bireylerin eksikliği ve fert olmalarına yeterince değer verilmemesidir (Bedel, 2011: 101).

Öfke genel olarak olumlu olmayan bir duygu gibi görülse de kişiyi tehlikeli durumlara hazırlamakta hatta bu durumlarda korumaktadır. Ergenin öfkesini dile getirme biçimi, kişinin psikolojik sağlamlığını ve sosyalliğini etkilemektedir (Ölçüm, 2014: 36). Kişilerin öfkesini yoğun bir şekilde hissettiği dönem ergenlik dönemdir. Öfkelerini kontrol altına alamayan kişiler istenmeyen sonuçlarla ve hoşlanmayacağı durumları yaşamak zorunda kalabilirler. Öfkesini denetim altına alamadığından dolayı bireyler, yalnız kalabilir ve kendisi için oldukça değerli arkadaşlarıyla iletişim kuramayıp, öfke krizleri nedeniyle dışlanabilirler. Bu şekilde durumlar yaşaması sonucunda, kişilerin öfkesini doğru şekilde ifade edememesi ve içine atması saldırgan davranışlar sergilemelerine neden olabilmektedir (Çakıcı, 2018: 76).

Öfkelenmelerinde ergenler iki biçimde davranış göstermektedir. Saldırganlıkla beraber bireyin çevresindekilere verdiği zarar, zorbalık, kendisini üzen kişiye yönelik zarar verme davranışlarını bunlarda birincisidir. Kişinin öfkelenmesine neden olan durumlardaki bilişsel süreçlerini, toplumsal yeteneklerini ve öfke kontrolünü ise bu davranışlardan ikincisidir. Düşüncesiz hareket etmesi, öfkelenildiğinde yaptığı işe yoğunlaşmaması, otokontrolünü yapamaması, olayı uzatması gibi davranışlardır (Gebeş, 2011: 37-38).

Ebeveynlerin tutum ve davranışlarında katı, yıkıcı, yargılayıcı etmenler yoğunluk kazandıkça çocuk başta ebeveynlerine olmak üzere diğer kişilere karşı kin ve öfke duymakta, saldırganca eylemlerde bulunmaktadır (Togan,2005: 12).

2.4. Anne Baba Tutumu Ve Öfke İle İlişkili Yapılmış Araştırmalar

Anne babanın çocuk yetiştirme tutumunun öfkeyi ortaya çıkarmasındaki rolünü araştıran az sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Smith ve diğerleri (1988); düşmanca davranışları yüksek düzeyde ergenlerin, daha düşük seviyede düşmanca

davranan ergenlerin ailelerine atfettiklerine göre daha fazla çatışma ve daha az değerbilirlik atfettiklerini belirtmiştir (Akt. Muris, Meesters, Morren ve Moorman, 2004: 568).

Düşük benlik saygısının incelenmek için yapılan bir araştırmada; ergenlerde düşük benlik saygısını artmasının nedeni saldırgan aile çatışmasıdır. Olumlu benlik saygısına sahip çocuklar ise samimi ve ilgili anne babaların çocuklarıdır. Düşük benlik saygısı otoriter bir tutum benimseyen anne babaların çocuklarında gözlenmiştir (O'Brien, Bahadur, Gee, Balto, ve Erber, 1997: 50).

Öfke ile ebeveyn yaklaşımları arasındaki korelasyonun gözlendiği bir araştırmada; tutarsız ve ilgisiz anne baba tutumunu sergileyen ebeveynlerin çocuklarının daha fazla saldırganca eylem sergileme yönelimi gösterdiği saptanmıştır. Ev yaşamında sosyalleşmeleri kısıtlı olan ergenlerin öfkelerini denetim altında almakta güçlük yaşadığı ve agresif davranışlar sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Montemayor, 1983: 97).

Araştırmalarında Houston ve Vavak (1991) ergenlere geçmişe dönük, anneve babalarının davranışlarını sormuş ve sonuçlar yüksek düzeyde saldırganlığın ergenin ailesini; daha düşük düzeyde kabul edici, denetimi daha sık olan, kişinin ergen olarak isteklerine daha fazla müdahalede bulunan, daha çok cezalandıran şekilde tanımlamasıyla ilgili olduğunu göstermiştir (Akt. Muris, Meesters, Morren ve Moorman, 2004: 569).

Şinikoğlu (2016) 14-18 yaş arasındaki ergenlerde kişilik özellikleri, duygusal dışavurum tarzları ve algılanan ebeveyn tutumlarının ilişkisinin incelediği araştırmada değişkenler arasında anlamlı yönde ilişkiler olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Ergenlerin oluşturduğu büyük bir örneklemden öfkede kişisel farklılıklar ve gözlenen ebeveyn tutum şekli arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada varılan neticeler; Yüksek düzey öfkeye sahip olan katılımcıların, düşük düzey öfkeye sahip olan katılımcılara göre anne ve babalarını daha çok reddedici ve kontrolcü, daha az duygusal ilişkiye sahip olarak algıladığı görülmüştür (Meesters, Muris ve Esselink, 1995: 279).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada “ilişkisel tarama model”i kullanılmıştır. Araştırmada var olan durum olduğu gibi betimlenmek istendiği için ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu model, iki ve ikiden fazla sayıdaki değişken arasındaki etkileşimi belirlemek amacıyla uygulanan araştırma modelidir (Karasar, 2007: 77).

3.2.Çalışma Grubu

Bu çalışmanın grubunu İstanbul ili Beylikdüzü ve Avcılar İlçesinde yaşamını sürdüren yaş aralığı 14-19 arası olan 131’i erkek 139’u kız olmak üzere toplam 270 gönüllü katılımcı ergen oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama araçları olarak; sosyo-demografik verileri belirlemek için “Kişisel Bilgi Formu” , algılanan ebeveyn tutumlarını belirlemek amacıyla “Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutum Ölçeği” ve öfke kontrolünü değerlendirmek amacıyla “Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır.

3.3.1.Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada araştırmacı tarafından hazırlanan ve katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemeyi hedefleyen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Bu formda çalışmaya katılan ergenlerin cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, ailelerinin gelir durumları gibi kişisel sorular yer almıştır.

3.3.2.Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği

Çocukken baba-annelerinin kendilerine yönelik davranış tutumlarına yönelik algılarını yetişkinlerin Çocuk Formu (KAET-Ç) ile değerlendirmektedir ve 23 maddeden oluşmaktadır (Perris, Jacobson, Lindstrom, Von Knorring,1980). Duygusal sıcaklık, reddetme, aşırı koruma olmak üzere KAET-Ç üç alt ölçek içerir.4 puanlı likert ölçeğinde öğeler baba ile anneler için olmak üzere ayrı ayrı skorlanmıştır. Ebeveyn tutumlarının baba ile anne için ayrı olmak üzere 4’lü derecelendirme ile (1=hayır, hiçbir zaman, 4=evet, her zaman) sorgulandığı bir ölçektir. Hem baba hem anne tutumları için duygusal sıcaklık boyutunda “2, 6, 9, 12,

14, 19 ve 23” 7 madde, aşırı koruyuculuk alt boyutunda “3, 5, 8, 10, 11, 17,18, 20 ve 22” 9 madde ve reddedicilik alt boyutunda “1, 4, 7, 13, 15, 16 ve 21”7 madde içermektedir. Ölçekte var olan maddelerden sadece 17. madde asıl çalışmada olduğu gibi tersten kodlanarak (1=4, 2=3, 3=2, 4=1) puanlamaya dahil edilmektedir. Duygusal sıcaklık ve aşırı koruma için alfa katsayıları sırasıyla 0.80, 0.76 ve 0.76’ ise anne reddidir. Duygusal sıcaklık ve aşırı koruma için alfa katsayıları sırasıyla 0.82, 0.79, 0.79’ ise baba reddidir (Karancı, Dirik, Yorulmaz ve ark., 2006: 107).

3.3.3. Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği (Adolescent Anger Rating ScaleAARS)

Amerika Birleşik Devletleri’nde 2000 senesinde, Dr. DeAnna McKinnie-Burney, on bir ile on dokuz yaş arası ergenler için; Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği (AARS) geliştirdi. 41 madde ve dörtlü likert olarak oluşturulan ölçek Türkçe olarak kullanılmaktadır. Öfke kontrolü, araçsal öfke, tepkisel öfke ve toplam öfke düzeyi ölçeğin ölçebildiği özelliklerdir.

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik araştırmasının yapılabilmesi için 5 aşamadan oluşan bir çalışma gerçekleştirilmiştir (McKinnie-Burney, 2001): 1.Var olan öfke ölçeklerinin güçlü-zayıf olan yönlerini düşünerek, öfke kuramları ve daha önce yapılmış araştırmalar incelenerek AARS için bir mantık geliştirilmiştir. Literatürün incelenmesi sonucu öfkeyle ilgili davranışların üç tipini ölçmek için yüz altı potansiyel madde oluşturulmuştur. Bir uzman grubu yüz altı maddeyi geçerliliği olup olmadığına karar verip değerlendirmiştir. Bu değerlendirme neticesinde kimi maddelerin elenmesine, kimi ifadelerin değiştirilmesine ve bazı maddelerin eklenmesine karar verilmiştir. 2. AARS’nin yapı tutarlılığını değerlendirmek için fizibilite raporu hazırlanmıştır. Ön raporun yardımıyla 51 madde oluşturulmuştur. 3. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması için bu maddelere göre veriler elde edilmiştir. Son değerlendirme sayesinde 41 maddeye inilmiştir. 4. Çalışılacak örneklem grubu ortaya konulmuş. 5. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması 41 maddeyle yeniden gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışmalar sonucun ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları çeşitli bölgelerde ve örneklem gruplarıyla tamamlanmıştır. Cronbach alfa katsayısı .81 ile .94 arasındadır.

3.4. Verilerin İstatistiksel Analizi

Çalışmanın analizi için veriler sayısal ifadeler olarak bilgisayar ortamında girilmiş ve SPSS 25.0 kullanılması yoluyla verilerin istatistiksel analizleri yapılmıştır.

Öncesinde verilerin dağılımı incelenmiş olup bütün ölçeklerin çarpıklık basıklık değerleri +2, -2 arası gözlenmiştir. Bu sebeple verilerin normal dağılım gösterdiğine karar verilmiştir (George ve Mallery, 2010). Güvenirlik düzeyi olarak %95 güven düzeyi belirlenmiştir. Nicel verilerin karşılaştırılması için t-Testi, gruplar arası farkı analizden geçirmek için ANOVA testi yapılmıştır. Anlamli sonuç tespit edilen ANOVA verilerine, hangi değişkenler arasında anlamli fark olup olmadığını anlamak için Post Hoc analizlerine geçilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Levene's testi aracılığıyla grup dağılımlarında varyansların homojen olup olmadıkları tespit edilmiştir. Homojen verilerde Scheffe homojen olmayan verilerde ise Tamhane's Two testleri kullanılmıştır. Değişkenler arası korelasyonu belirleyebilmek için Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Ayrıca yordayıcı etkiyi görebilmek için Çoklu Doğrusal Regresyon uygulaması yapıldı. Anlamli oluş değeri $p < 0.05$ kabul edilmiştir.

Cohen'in Korelasyon gücünün referans değeri;

0.10 - 0.29 Zayıf

0.30 - 0.49 Orta

0.50 - 1.00 Yüksek

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında veri toplama araçlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizleri ortaya çıkan sonuçlar ve değişkenler arası ilişkiler yer almaktadır. Elde edilen sonuçların hem sayısal hem de sözel ifadelerine yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Demografik Değişkenlerin Dağılımına İlişkin Veriler

		F	%
Yaş	14	29	10,7
	15	110	40,7
	16	68	25,2
	17	41	15,2
	18	20	7,4
	19	2	0,7
	Toplam	270	100,0
Cinsiyet	Kız	139	51,5
	Erkek	126	46,7
	Toplam	265	98,1
Kayıp		5	1,9
Toplam		270	100,0
Kardeş	0	24	8,9
	1	58	21,5
	2	92	34,1
	3	44	16,3
	4	15	5,6
	5 ve üstü	12	4,4
	Toplam	245	90,7
Kayıp		25	9,3
Toplam		270	100,0
Sınıf	9	115	42,6
	10	52	19,3
	11	45	16,7
	12	24	8,9
	Toplam	236	87,4
Kayıp		34	12,6
Toplam		270	100,0
Ayrı birlikte	Birlikte	229	84,8
	Ayrı	29	10,7
	Toplam	258	95,6

Kayıp		12	4,4
Toplam		270	100,0
Anne Eğitim	İlköğretim	48	17,8
	Ortaokul	80	29,6
	Lise	87	32,2
	Önlisans	6	2,2
	Üniversite	36	13,3
	Yüksek Lisans	5	1,9
	Diger	6	2,2
	Toplam	268	99,3
Kayıp		2	0,7
Toplam		270	100,0
Baba Eğitim	İlkokul	30	11,1
	Ortaokul	82	30,4
	Lise	93	34,4
	Önlisans	4	1,5
	Üniversite	46	17,0
	Yüksek Lisans	9	3,3
	Diger	4	1,5
	Toplam	268	99,3
Kayıp		2	0,7
Toplam		270	100,0
Ana baba hayat	Her İkisi Yaşıyor	261	96,7
	Babam Hayatta, Annem Vefat Etti	2	0,7
	Annem Hayatta, Babam Vefat Etti	7	2,6
	Toplam	270	100,0
Gelir düzeyi	Düşük	18	6,7
	Orta	178	65,9
	İyi	70	25,9
	Toplam	266	98,5
Kayıp		4	1,5
Toplam		270	100,0
Yer	Köy	2	0,7
	Şehir	50	18,5
	Büyükşehir	213	78,9
	Yurtdışı	4	1,5
	Toplam	269	99,6
Kayıp		1	0,4
Toplam		270	100,0

Örneklem grubunun %10.7'si 14 yaş, %40.7'si 15 yaş, %25.2'si 16 yaş, %15.2'si 17 yaş, %7.4'ü 18 yaş, %0.7'si 19 yaş, %51.5'i kız, %46.7'si erkek, %8.9'u 0 kardeş, %21.5'i 1 kardeş, %34.1'i 2 kardeş, %16.3'ü 3 kardeş, %5.6'sı 4 kardeş, %4.4'ü 5 ve üstü kardeş, %42.6'sı 9. sınıf, %19.3'ü 10. sınıf, %16.7'si 11. sınıf, %8.9'u 12. sınıf, %84.8'i birlikte, %10.7'si ayrı, anne eğitim %17.8'i ilköğretim, anne eğitim %29.6'sı ortaokul, anne eğitim %32.2'si lise, anne eğitim %2.2'si ön lisans, anne eğitim %13.3'ü üniversite, anne eğitim %1.9'u yüksek lisans, anne eğitim %2.2'si diğer, baba eğitim %11.1'i ilkokul, baba eğitim %30.4'ü ortaokul, baba eğitim %34.4'ü lise, baba eğitim %1.4'i önlisans, baba eğitim %17.0'ı üniversite, baba eğitim %1.5'i diğer, anne ve baba hayatta her ikisi %96.2'si yaşıyor, %0,7'si baba hayatta anne vefat etti, %2,6'sı anne hayatta baba vefat etti, gelir düzeyi %6.7'si düşük, gelir düzeyi %65.9'u orta, gelir düzeyi %25.9'u iyi, yer %0.7'si köy, yer %18.5'i şehir, yer %78.9'u büyükşehir, yer %1.5'i yurtdışında yaşıyor.

Tablo 4.2 Ergenlerde Öfke Değerlendirme Ölçeği Betimsel İstatistikleri

Ölçekler	N	\bar{X}	Ss.
Ergenlerde Öfke Değerlendirme Ölçeği	270	1,84	0,24
Araçsal Öfke	270	1,42	0,44
Tepkisel Öfke	270	1,68	0,43
Öfke Kontrol	270	2,42	0,47

Ergenlerde Öfke Değerlendirme Ölçeği ortalaması 1.84(ss=0.24),Araçsal Öfke ortalaması 1.42(ss=0.44),Tepkisel Öfke ortalaması 1.68(ss=0.43),Öfke Kontrol Ortalaması 2.42(ss=0.47)dir.

Tablo 4.3. Kısaltılmış Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği Betimsel İstatistikleri

Ölçekler	N	\bar{X}	Ss.
Duygusal Sıcaklık-Anne	270	2,99	0,58
Aşırı Koruyuculuk-Anne	270	2,37	0,59
Reddedicilik-Anne	270	1,42	0,46
Duygusal Sıcaklık-Baba	270	2,87	0,60
Aşırı Koruyuculuk-Baba	270	2,23	0,55
Reddedicilik-Baba	270	1,35	0,42

Duygusal Sıcaklık-Anne ortalaması 2.99 (ss=0.58), Aşırı Koruyuculuk-Anne ortalaması 2.37 (ss=0.59), Reddedicilik ortalaması 1.42 (ss=0.46), Duygusal Sıcaklık-Baba ortalaması 2.87 (ss=0.60), Aşırı Koruyuculuk-Baba ortalaması 2.23 (ss=0.55), Reddedicilik-Baba ortalaması 1.35 (ss=0.42)'dir.

Tablo 4.4. KAET-Çve Alt Boyutu Puanlarıyla Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği ve Alt Boyutları Puanları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçekler		EÖDÖ	Öfke Kontrol	Tepkisel Öfke	Araçsal Öfke
Duygusal Sıcaklık-Anne	r	-0,04	0,10	-0,10	-0,10
	p	0,50	0,07	0,07	0,09
	N	270	270	270	270
Duygusal Sıcaklık-Baba	r	-0,09	,139*	-,189**	-,149*
	p	0,12	0,02	0,00	0,01
	N	270	270	270	270
Aşırı Koruyuculuk-Anne	r	,28**	0,06	,287**	0,10
	p	0,00	0,26	0,00	0,07
	N	270	270	270	270
Aşırı Koruyuculuk-Baba	r	,198**	0,06	,192**	0,05
	p	0,00	0,26	0,00	0,37
	N	270	270	270	270
Reddedicilik-Anne	r	,380**	-0,09	,443**	,306**
	p	0,000	0,13	0,00	0,00
	N	270	270	270	270
Reddedicilik-Baba	r	,331**	-0,11	,416**	,270**
	p	0,00	0,06	0,00	0,00
	N	270	270	270	270

Yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonucu olarak: Öfke kontrolü ile duygusal sıcaklık-baba arası pozitif ($r=139$, $p<.05$), tepkisel öfke ile duygusal sıcaklık-baba arası negatif ($r=-189$, $p<.051$), araçsal öfke ve duygusal sıcaklık-baba arası negatif ($r=-189$, $p<.051$), ergen öfke değerlendirme ölçeği ile aşırı koruyuculuk anne arası pozitif yönde düşük ($r=283$, $p<.05$), tepkisel öfke ile aşırı koruyuculuk anne arası düşük düzeyde pozitif ($r=287$, $p<.05$), ergen öfke değerlendirme ölçeği ile aşırı koruyuculuk baba arası düşük pozitif ($r=198$, $p<.05$), tepkisel öfke ile aşırı koruyuculuk baba arası pozitif ($r=192$, $p<.05$), ergen öfke değerlendirme ölçeği ile reddedicilik-anne arası pozitif ($r=380$, $p<.05$), tepkisel öfke ile reddedicilik anne

arası pozitif ($r=443$, $p<.05$), araçsal öfke ile reddedicilik anne arası pozitif ($r=306$, $p<.05$), ergen öfke değerlendirme ölçeği ile reddedicilik baba arası pozitif ($r=331$, $p<.05$), tepkisel öfke ile reddedicilik baba arası pozitif ($r=416$, $p<.05$) ve araçsal öfke ile reddedicilik arası pozitif ($r=270$, $p<.05$) yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Tablo 4.5. Algılanan Anne-Baba Tutumlarının Ergenlerde Öfkeye Etkisi

Ölçekler	Standart						
	B	Hata	Beta	T	p	R2	F
(Sabit)	0,21	0,02		10,11	0,00	0,16	8,76
Duygusal Sıcaklık-Anne	0,01	0,00	0,10	1,17	0,24		
Aşırı Koruyuculuk-Anne	0,01	0,00	0,19	1,92	0,05		
Reddedicilik-Anne	0,11	0,05	0,25	2,29	0,02		
Duygusal Sıcaklık-Baba	-0,00	0,00	-0,09	-0,98	0,32		
Aşırı Koruyuculuk-Baba	-0,00	0,01	-0,09	-0,99	0,32		
Reddedicilik-Baba	0,04	0,05	0,08	0,78	0,43		

Kısaltılmış Algılanan Anne-Baba Tutumları Ölçeği ve Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği arasında anlamlı ilişkiler göstermektedir ($R^2=.167$, $p<.01$). Bu değişkenlerle Ergenlerde Öfkenin varyansın sadece %17'lik kısmını açıklamaktadır.

Beta katsayısının önem sırası Reddedicilik-Anne,Aşırı Koruyuculuk-Anne, Duygusal Sıcaklık-Anne, Aşırı Koruyuculuk-Baba,Duygusal Sıcaklık-Baba,Reddedicilik-Baba şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde ise Reddedicilik-Anne,Ergenlerde Öfke üzerinde önemli yordayıcı olduğu anlaşılmaktadır.Diğer değişkenin önemli bir tesiri görülmemektedir.

Tablo 4.6 Örneklem Cinsiyet Değişkenine Göre Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği ve Alt Boyutlarının Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Bağımsız Grup t testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss.	t	Sd.	p	
Ergen Öfke Değerlendirme	Kız	139	0,25	0,05	-3,573	263	0,00
	Erkek	126	0,27	0,06			
Araçsal Öfke	Kız	139	0,10	0,10	-4,345	263	0,00
	Erkek	126	0,17	0,13			
Tepkisel Öfke	Kız	139	0,20	0,09	-2,571	263	0,01
	Erkek	126	0,23	0,11			
Öfke Kontrol	Kız	139	2,45	0,40	0,77	263	0,43
	Erkek	126	2,40	0,54			

Cinsiyete göre çalışma değişkenlerinin farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi için yapılan bağımsız Grup t testi neticesinde; erkeklerin daha yüksek puan aldığı, araçsal öfke açısından bakıldığında erkeklerin daha yüksek araçsal öfkeye sahip olduğu, aynı şekilde erkek grubun tepkisel öfke puanının daha yüksek olduğu

$p < 0.01$, öfke kontrolü açısından ise anlamlı farklılığın oluşmadığı sonuçları saptanmıştır. $p > 0.05$

Tablo 4.7. Örneklem Cinsiyet Değişkenine Göre KAET-Ç-Baba ve Alt Boyutlarının Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Bağımsız Grup t testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss.	t	Sd.	p
Duygusal Sıcaklık-Baba	Kız	139	2,88	0,64	263	0,86
	Erkek	126	2,87	0,54		
Aşırı Koruyuculuk-Baba	Kız	139	2,25	0,56	263	0,36
	Erkek	126	2,19	0,55		
Reddedicilik-Baba	Kız	139	0,10	0,12	263	0,06
	Erkek	126	0,13	0,11		

Cinsiyete göre algılanan anne baba tutumlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılmış olan bağımsız Grup t testi neticesinde; cinsiyet ile duygusal sıcaklık, aşırı koruyuculuk ve reddedicilik alt boyutları arasında anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. $p > 0.05$

Tablo 4.8. Örneklem Cinsiyet Değişkenine Göre KAET-Ç-Anne ve Alt Boyutlarının Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Bağımsız Grup t testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss.	T	Sd.	p
Duygusal Sıcaklık-Anne	Kadın	139	3,01	0,61	263	0,38
	Erkek	126	2,95	0,54		
Aşırı Koruyuculuk-Anne	Kadın	139	2,39	0,59	263	0,42
	Erkek	126	2,34	0,60		
Reddedicilik-Anne	Kadın	139	0,13	0,13	263	0,54
	Erkek	126	0,14	0,12		

Cinsiyete göre algılanan anne baba tutumunun farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılmış olan bağımsız Grup t testi neticesinde; cinsiyet ile duygusal sıcaklık, reddedicilik ve aşırı koruyuculuk alt boyutları arasında anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. $p > 0.05$

Tablo 4.9. Örneklem Sınıf Değişkenine Göre Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Sınıf	N	\bar{X}	Ss.	K.T	Sd.	F	p			
Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği	9	115	0,26	0,05	G.Arası	0,00	3	0,003	1,02	0,38
	10	52	0,27	0,06	G.İçi	0,64	232	0,003		
	11	45	0,26	0,06	Toplam	0,65	235			
	12	24	0,25	0,04						
	Toplam	236	0,26	0,05						
Araçsal Öfke	9	115	0,13	0,11	G.Arası	0,01	3	0,00	0,23	0,87
	10	52	0,13	0,14	G.İçi	3,23	232	0,01		
	11	45	0,14	0,12	Toplam	3,24	235			
	12	24	0,11	0,11						
	Toplam	236	0,13	0,12						
Tepkisel Öfke	9	115	0,23	0,10	G.Arası	0,08	3	0,02	2,84	0,03
	10	52	0,22	0,11	G.İçi	2,19	232	0,00		
	11	45	0,20	0,09	Toplam	2,27	235			
	12	24	0,16	0,08						
	Toplam	236	0,21	0,10						
Öfke Kontrol	9	115	2,43	0,47	G.Arası	0,12	3	0,04	0,19	0,90
	10	52	2,48	0,46	G.İçi	50,60	232	0,21		
	11	45	2,45	0,47	Toplam	50,73	235			
	12	24	2,49	0,46						
	Toplam	236	2,45	0,46						

Katılımcıların sınıf düzeyleri ile ergen öfke değerlendirme ölçeğinin farklılık gösterme durumunu analiz etmek için yapılan Anova analizi sonucu aradaki farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde araçsal öfke ile sınıf değişkeni arası anlamlı farklılıkların olmadığı tespit edilmiştir. Öfke kontrol alt ölçeğinin sınıf değişkenine göre Anova ile incelenmesi sonucu anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Sınıf değişkeni açısından ise tepkisel öfke düzeyi farklılık göstermektedir [F=2.847, $p<.05$]. Post Hoc yönteminin kullanılmasını netleştirebilmek amacıyla ilk olarak Levene's testi ile gruplardaki dağılım varyansının homojen olarak oluştuğu tespit edilmiştir ($p=.270$). Ardından Scheffe testi sonucu **9. ve 12. Sınıflar arasında 12. Sınıfların daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. ($p<.05$).**

Tablo 4.10. Örneklem Sınıf Değişkenine KAET-Ç-Anne Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Sınıf	N	\bar{X}	Ss.		K.T	Sd.	K.O	F	p	
Duygusal Sıcaklık-Anne	9	115	2,90	0,60	G.Arası	3,33	3	1,11	3,39	0,01
	10	52	3,21	0,48	G.İçi	75,83	232	0,32		
	11	45	3,03	0,59	Toplam	79,16	235			
	12	24	3,03	0,57						
Toplam	236	3,01	0,58							
Aşırı Koruyuculuk-Anne	9	115	2,41	0,55	G.Arası	0,88	3	0,29	0,90	0,44
	10	52	2,42	0,55	G.İçi	75,94	232	0,32		
	11	45	2,38	0,66	Toplam	76,83	235			
	12	24	2,21	0,56						
Toplam	236	2,39	0,57							
Reddedicilik-Anne	9	115	0,14	0,13	G.Arası	0,06	3	0,02	1,43	0,23
	10	52	0,14	0,12	G.İçi	3,36	232	0,01		
	11	45	0,13	0,12	Toplam	3,43	235			
	12	24	0,09	0,09						
Toplam	236	0,13	0,12							

Örneklem grubunda sınıf değişkeni açısından Duygusal Sıcaklık Alt Boyutunda anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir [$F=3.397$, $p<.01$]. Çoklu kıyaslama yöntemi olan Post Hoc yönteminin kullanılmasını netleştirebilmek amacıyla ilk olarak Levene's testi aracılığıyla grup dağılımlarında varyansların homojen oldukları belirlenmiştir ($p=.279$). Scheffe testi sonucunda 10. Sınıfların 9. Sınıflara göre daha fazla puan aldıkları saptanmıştır ($p<.05$).

Tabloda görüldüğü gibi sınıf değişkenine göre yapılan Anova analizinde aşırı koruyuculuk ve reddedicilik puanlarının farklılık göstermediği tespit edilmiştir. ($p>0.05$).

Tablo 4.11. Örneklem Sınıf Değişkenine Göre KAET-Ç-Baba Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Sınıf	N	\bar{X}	Ss.		K.T	Sd.	K.O	F	p	
Duygusal	9	115	2,75	0,62	G.Arası	4,29	3	1,43	4,08	0,00
Sıcaklık-Baba	10	52	3,08	0,53	G.İçi	81,30	232	0,35		
	11	45	2,94	0,58	Toplam	85,60	235			
	12	24	2,99	0,59						
Toplam	236	2,88	0,60							
Aşırı	9	115	2,21	0,56	G.Arası	0,35	3	0,11	0,42	0,73
Koruyuculuk-Baba	10	52	2,25	0,47	G.İçi	65,30	232	0,28		
	11	45	2,29	0,56	Toplam	65,66	235			
	12	24	2,15	0,43						
Toplam	236	2,23	0,53							
Reddedicilik-Baba	9	115	0,12	0,12	G.Arası	0,07	3	0,02	1,91	0,12
	10	52	0,13	0,11	G.İçi	2,93	232	0,01		
	11	45	0,10	0,10	Toplam	3,00	235			
	12	24	0,07	0,10						
Toplam	236	0,12	0,11							

Örneklem grubunda sınıf değişkeni açısından Duygusal Sıcaklık Alt Boyutunda anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir [$F=3.397$, $p<.01$]. Çoklu kıyaslama yöntemi olan Post Hoc yönteminin kullanılmasını netleştirebilmek amacıyla ilk olarak Levene's testi aracılığıyla grup dağılımlarında varyansların homojen oldukları belirlenmiştir ($p=.279$). Scheffe testi sonucunda 10. Sınıfların 9. Sınıflara göre daha fazla puan aldıkları saptanmıştır ($p<.05$).

Sınıf değişkenine göre yapılan Anova analizinde aşırı koruyuculuk ve reddedicilik puanlarının farklılık göstermediği tespit edilmiştir. ($p>0.05$).

Tablo 4.12. Örneklem Gelir Değişkenine Göre KAET-Ç-Baba Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Gelir	N	\bar{X}	Ss.		K.T	Sd.	K.O	F	p
Duygusal SıcaklıkB	Düşük	18	2,49	0,66	G.Arası	4,87	2	2,43	6,98	0,00
	Orta	178	2,85	0,58	G.İçi	91,77	263	0,34		
	İyi	70	3,05	0,61	Toplam	96,65	265			
	Toplam	266	2,87	0,60						
Aşırı Koruyuculuk-Baba	Düşük	18	2,48	0,78	G.Arası	1,13	2	0,56	1,85	0,15
	Orta	178	2,21	0,55	G.İçi	80,35	263	0,30		
	İyi	70	2,22	0,49	Toplam	81,48	265			
	Toplam	266	2,23	0,55						
Reddedicilik-Baba	Düşük	18	0,21	0,16	G.Arası	0,18	2	0,09	7,54	0,00
	Orta	178	0,11	0,10	G.İçi	3,27	263	0,01		
	İyi	70	0,11	0,11	Toplam	3,45	265			
	Toplam	266	0,12	0,11						

Gelir durumu ile duygusal sıcaklık puanları farklılık göstermektedir [F=6.986, p<.01]. Levene' s testi aracılığıyla grup dağılımının normalliği test edilmiştir. (p=.693). Scheffe testinin neticesinde gelir durumu yüksek olanların duygusal sıcaklık puanlarının düşük ve orta olanlardan daha fazla olduğu saptanmıştır (p<.05). Tabloda da görüldüğü gibi Aşırı koruyuculuk gelir durumuna göre farklılık göstermemektedir. (p>0.05).

Gelir durumu ile reddedicilik puanları farklılık göstermektedir [F=7.540, p<.01]. Levene' s testi aracılığıyla grup dağılımının normalliği test edilmiştir. (p=.114). Scheffe testinin neticesinde gelir durumu düşük olanların reddedicilik puanlarının yüksek ve orta olanlardan daha fazla olduğu saptanmıştır (p<.05).

Tablo 4.13 Örneklemin Gelir Değişkenine Göre KAET-Ç-Anne Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Gelir		N	\bar{X}	Ss.		K.T	Sd.	K.O	F	P
Duygusal Sıcaklık-Anne	Düşük	18	2,86	0,65	G.Arası	2,15	2	1,07	3,24	0,04
	Orta	178	2,95	0,57	G.İçi	87,29	263	0,33		
	İyi	70	3,14	0,57	Toplam	89,45	265			
	Toplam	266	2,99	0,58	G.Arası	0,16	2	0,08	0,23	0,79
Aşırı Koruyuculuk-Anne	Düşük	18	2,46	0,72	G.İçi	92,87	263	0,35		
	Orta	178	2,37	0,60	Toplam	93,03	265			
	İyi	70	2,35	0,54	G.Arası	0,16	2	0,08	5,76	0,00
	Toplam	266	2,37	0,59	G.İçi	3,84	263	0,01		
Reddedicilik-Anne	Düşük	18	0,23	0,17	Toplam	4,01	265			
	Orta	178	0,13	0,12						
	İyi	70	0,14	0,12						
	Toplam	266	0,13	0,12						

Gelir durumu ile duygusal sıcaklık puanları farklılık göstermektedir [F=3.247, p<.05]. Levene' s testi aracılığıyla grup dağılımının normalliği test edilmiştir. (p=.563). Scheffe testinin neticesinde gelir durumu yüksek olanların duygusal sıcaklık puanlarının düşük olanlardan daha fazla olduğu saptanmıştır (p<.05). Tabloda da görüldüğü gibi Aşırı koruyuculuk gelir durumuna göre farklılık göstermemektedir.(p>0.05).

Gelir durumu ile reddedicilik puanları farklılık göstermektedir [F=5.765, p<.01]. Levene' s testi aracılığıyla grup dağılımının normalliği test edilmiştir. (p=.114). Scheffe testinin neticesinde gelir durumu düşük olanların reddedicilik puanlarının yüksek ve orta olanlardan daha fazla olduğu saptanmıştır (p<.05).

Tablo 4.14 Örneklemin Gelir Değişkenine Göre KAET-Ç Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Gelir		N	\bar{X}	Ss.		K.T	Sd.	K.O	F	p
Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği	Düşük	18	0,29	0,07	G.Arası	0,01	2	0,00	2,22	0,11
	Orta	178	0,26	0,05	G.İçi	0,78	263	0,00		
	İyi	70	0,26	0,06	Toplam	0,79	265			
	Toplam	266	0,26	0,05						
Araçsal Öfke	Düşük	18	0,16	0,13	G.Arası	0,01	2	0,00	0,63	0,53
	Orta	178	0,13	0,12	G.İçi	3,76	263	0,01		
	İyi	70	0,14	0,13	Toplam	3,78	265			
	Toplam	266	0,13	0,12						
Tepkisel Öfke	Düşük	18	0,26	0,13	G.Arası	0,06	2	0,03	3,36	0,03
	Orta	178	0,20	0,09	G.İçi	2,63	263	0,01		
	İyi	70	0,22	0,11	Toplam	2,69	265			
	Toplam	266	0,21	0,10						
Öfke Kontrol	Düşük	18	2,49	0,65	G.Arası	0,90	2	0,45	2,08	0,12
	Orta	178	2,46	0,44	G.İçi	57,11	263	0,21		
	İyi	70	2,33	0,48	Toplam	58,01	265			
	Toplam	266	2,43	0,47						

Gelir durumuna göre öfke alt ölçekleri puanlarının farklılaşma durumunun Anova ile analiz edilmesi sonucu; ergen öfke değerlendirme, araçsal öfke ve öfke kontrolü puanlarının farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Gelir durumu ile tepkisel öfke puanları farklılık göstermektedir [$F=3.490$, $p<.05$]. Levene' s testi aracılığıyla grup dağılımının normalliği test edilmiştir. ($p=.110$). Scheffe testinin neticesinde gelir durumu düşük olanların tepkisel öfke puanlarının yüksek olanlardan daha fazla olduğu saptanmıştır ($p<.05$).

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın amacı ergen bireylerde algılanan anne baba tutumları ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca çalışmayan katılımcı ergenlerin cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, ailelerinin aylık gelir durumları gibi sosyo-demografik özellikleri ile çalışma değişkenleri olan algılanan anne baba tutumları ve öfke düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde katılımcılardan toplanan verilerle yapılan istatistiksel analiz sonucu elde edilen bulgular daha önce bu alanda yapılmış çalışma bulgular ışığında değerlendirilmektedir.

Araştırmanın “ergenlerin algıladıkları ebeveyn tutumlarıyla öfke kontrolü arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklindeki temel problemine ilişkin elde edilen bulgular sonucunda algılanan anne baba tutumlarının ergenlerin öfke düzeyini ve öfke türlerini etkilediği anlaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar ve alt boyutlar arasındaki ilişki şu şekildedir: Öfke puanları ile Duygusal Sıcaklık-Baba toplam puanları arasında negatif ancak düşük seviyede korelasyon saptanmıştır. Öfke kontrol düzeyi ile Duygusal Sıcaklık-Baba toplam puanları arasında negatif korelasyon saptanmıştır. Araçsal öfke ile Duygusal Sıcaklık-Baba toplam puanları arasında negatif, Ergen öfke değerlendirme ile Aşırı Koruyucu- Anne toplam puanları arasında pozitif, tepkisel öfke ile aşırı koruyucu-anne puanları arasında pozitif, ergen öfke değerlendirme ile Aşırı Koruyucu- Baba puanları arasında pozitif, tepkisel öfke ile Aşırı Koruyucu- Baba puanları arasında pozitif, ergen öfke değerlendirme ile Reddedici-Anne puanları arasında pozitif, tepkisel öfke ve Reddedici-Anne toplam puanları arasında pozitif, araçsal öfke ve Reddedici-Anne puanları arasında pozitif, ergen öfke değerlendirme ve Reddedici-Baba puanları arasında pozitif, tepkisel öfke ve Reddedici-Baba puanları arasında pozitif, araçsal öfke ve Reddedici-Baba puanları arasında pozitif korelasyon saptanmıştır. Yapılan regresyon analizlerine göre anne baba tutumlarının öfkeyi yordama düzeyleri önem sırasına göre şu şekildedir: Reddedicilik-Anne, Aşırı Koruyuculuk-Anne, Duygusal Sıcaklık-Anne, Aşırı Koruyuculuk-Baba, Duygusal Sıcaklık-Baba, Reddedicilik-Baba şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları

incelendiğinde ise Reddedicilik-Anne, Ergenlerde Öfke için (anlamlı) bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Öteki değişkenin önemli bir tesiri yoktur. Görüldüğü üzere algılanan anne baba tutumu ve ergen öfke düzeyi tüm alt boyutlarda anlamlı bulunmuştur. İlgili literatür incelendiğinde algılanan anne baba tutumlarının ergenlik dönemindeki gençlerin psikolojik dinamikleri üzerinde etki yarattığı görülmektedir. Ebeveyn tutumları ile öfke arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada; ilgisiz ve tutarsız ebeveyn tutumlarına sahip bireylerin çocuklarının daha fazla saldırgan davranış sergileme eğiliminde olduğu bulunmuştur. Aile içinde sosyalleşmeleri kısıtlı olan ergenlerin öfkelerini kontrol etmede güçlük yaşadığı ve saldırgan davranışlar içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Montemayor, 1983: 99). Yine ebeveynin yetiştirme tarzı ile çocukların ve ergenlerin öfke/düşmanlığı arasındaki bağlantıya dair çalışmalar da oldukça karşılaştırılabilir bulgular sağlamaktadır. Woodall ve Matthews (1988); Destek olma ve kişilerarası bağlılıktan düşük puan alan ailelerin çocukları öfke ve düşmanlıktan yüksek puan alan çocuklarıdır (Akt. Muris, Meesters, Morren ve Moorman, 2004: 262).

Sağır (2016: 86) lise öğrencilerinin ebeveyn tutumları ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında anne baba tutumları ile öfke düzeyi arasında anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre koruyucu ve otoriter anne baba tutumları öfke düzeyini arttırmaktayken demokratik anne baba tutumu lise öğrencilerinin öfke düzeyini düşürmektedir. Lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarını cinsiyet, sınıf düzeyi, anne baba eğitim seviyesi ve anne baba tutumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını karşılaştırmalı olarak incelediği Fiyakalı (2008: 77)'nın araştırmasının bulguları araştırmamızın bulgularıyla benzeşmekte olup, elde edilen bulgulara göre, lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve ifade tarzları arasında anne baba tutumlarına göre anlamlı bir farkın olduğu sonucuna varılmıştır. Boşanmış olma durumu ve anne tutum düzeyi ortak etkisinin öğrencilerin sürekli öfke ve öfke kontrol tarzlarında; anne baba boşanma durumu ve baba tutum düzeyi ortak etkisinin ise, öğrencilerin sürekli öfke, öfke dışta ve öfke kontrol tarzlarında anlamlı bir fark yarattığı neticesine varılmıştır. Ergenlik dönemindeki kişilerde öfkenin nedeni ebeveynleriyle düşüncelerinin örtüşmemesi, özgürlüklerinin kısıtlanması, kimlik kazanma gayretleridir (Özyürek ve Özkan, 2015: 288). Kendi yaşamını belirleyip kontrol edebilmek için ergen mücadele ederek özgürlüğü tercih etmektedir. Ergenlikte bu sebepten dolayı öfke çok yoğun

biçimde, aile içerisinde yaşanılmaktadır. Ergenlikte öfke genellikle, aile içerisinde öfke patlaması 21 şekilde birdenbire ve oldukça sert olabilmektedir (Bauman, 1997; Akt. Kesen ve ark., 2007: 359). Demokratik ailelerde öfkenin az olmasının sebeplerini incelediğimizde, demokratik anne baba tutumu içinde olan ailelerin çocuğunun daha özgür olması çocuğun varlığına ve arzularına saygı duyulması temelinde dayanan bir yaklaşımla beraber çocuğa bazı sorumluluklar verilmesi, söz ve seçim hakkı tanınması, çocuğa güven duyulup ve desteklenmesi, bu tutumun temelinde sevgi ve bağımsızlık olması olarak görebiliriz. Otoriter ailelerde öfkenin çok olmasının sebeplerine baktığımızda, bu tutumu benimseyen ailelerde çocuğun kişiliği, gelişimi, istekleri dikkate alınmaması, bu ailelerin sık sık çocuğu cezalandırması, çocuğun bağımsızlığına ket vurulması, sevgi kendilerine istenildiği biçimde davrandığı zaman gösterilmesi sebebiyle çocuğun öfkesi artabilmektedir. Ailelerin çocuğu gereğinden fazla kontrol etme ve koruma tutumuna girdikleri için çocuk tek başına karar alamaması, çocukta kendine güven duygusunun gelişmemesi ve bu çocukların ailelerine bağımlı bireyler olarak yetişmeleri sonucu sorumluluk alamamakta ve sonuçta çocuklar kendi kişiliklerini geliştirmedikleri ve başkasından destek görmedikçe hiçbir şey yapamadıklarından kaynaklı koruyucu/istekçi ailelerde çocuğun öfkesinin fazladır (Kesen ve ark., 2007: 360). Anne baba tutumunun çocukların gelişimleri üzerinde önemli düzeyde etkileri olduğu düşünüldüğünde ergenlerin ebeveynlerinden olumsuz tutum algılamasının duygularını tanıma ve kontrol edebilmeleri konusunda güçlük çıkarabilmesinin doğal bir sonuç olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında cinsiyet ile ergenlerin öfke düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelendiğinde erkeklerin daha fazla puan aldığı görülmektedir. Tüm alt boyutlarda erkekler daha fazla puan almıştır. Yani erkeklerin öfke düzeyleri kızların öfke düzeylerinden daha yüksektir. İlgili literatür incelendiğinde bu çalışma bulgularına benzer çalışma sonuçlarının elde edildiği görülmektedir. Öğrencilerin öfkelerini ölçümlerinde cinsiyet açısından Campano ve Munakata (2004: 761)'nın çalışmasında anlamlı bir fark görülmüştür. Buna göre kızların öfke düzeyleri erkeklere oranla daha azdır. Öfke ve saldırganlık ile ilgili lise öğrencileriyle Karataş (2008: 289)'ın yaptığı çalışmalara bakıldığında; öğrencilerin fiziksel saldırganlık düzeylerinde cinsiyet açısından farklılık tespit edilmiştir. Owusu-Banahene (2007)'un yaptığı çalışmada kızların erkeklerden daha az saldırgan davranış sergilediği

görülmüştür. Yani Karataş (2008) ve Owusu-Banahene (2007: 61)'un araştırmalarından elde ettikleri bulgular bu çalışmanın bulgularını doğrular niteliktedir. Cinsiyet ve öfke arasında anlamlı ilişkiyi Arman (2009: 92) bulmuş ve erkeklerin içte tutulan öfke algılarının kadınlara göre daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Baygöl (1997) yaptığı çalışmasında cinsiyetin ile öfke puanları arasında istatistiksel olarak bir anlamlılık tespit edememiştir. Ergenler üzerinde yaptığı çalışmalarında cinsiyet ve öfke alt boyutları arasında anlamlı farklılık görülmemektedir Albayrak ve Kutlu (2009: 67). Arman (2009: 94) çalışmasında toplumsal cinsiyet algısından kaynaklı kadınların öfke kontrollerinin daha yüksek olduğunu ifade etmiş bununla birlikte erkeklerin öfkelerini dışa vurumda cesaretlendirildikleri belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında ve çocukların cinsiyetlerine göre farklı yetiştirilebiliyor olması, kız çocuklarının daha çok baskılanıp erkek çocuklara daha çok alan tanınmasının bu sonucu ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

Cinsiyet açısından algılanan anne baba tutumunun incelenmesi sonucunda Anne baba tutumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna rastlanmıştır. Literatür araştırıldığında bizim çalışmamızın sonuçlarına paralel aynı zamanda ters yönde sonuçların elde edildiği görülmektedir. Erken ergenlik döneminde algılanan anne-baba tutumunun benlik saygısı ve atılganlık seviyesiyle ilişkisini Dervişoğlu (2018: 83) araştırdığı çalışmasında anne baba tutumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varmıştır. Erikçi (2005: 103), farklı okullarda yaş aralığı 9-15 olan 134 çocuk ile yaptığı çalışmasında anne-baba yoksunluğu olan erkeklerin benlik saygısını kızlarınkinden düşük bulmuştur. Görüldüğü üzere farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir.

Çalışmaya katılan ergenlerin sınıf düzeyleri ile öfke düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde sadece tepkisel öfke alt boyutunda 12. Sınıflar 9. Sınıflardan daha yüksek puan almışlardır. Yani 12. Sınıf öğrencilerinin 9. Sınıf öğrencilerinden daha fazla tepkisel öfke yansıttıkları sonucuna ulaşılmıştır. Daha önce yapılmış çalışma sonuçlar incelendiğinde şu şekilde sonuçlara rastlanmaktadır: Erşan ve ark. (2009: 236)'nın "Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyo-demografik açıdan değerlendirilmesi" isimli çalışmasında saldırganlık alt ölçek ortalama puanları sınıf seviyelerine göre karşılaştırıldığında, Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü'nde ikinci sınıf ile dördüncü sınıf öğrencilerinin puanları 70

arasındaki farkı istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Buna göre, dördüncü sınıfta bulunan öğrencilerin yıkıcı saldırganlık puanı ikinci sınıf öğrencilerinininkinden daha düşük çıkmıştır. Şentürk (2017: 87), lise öğrencilerinin anksiyete ve içte tutulan öfke düzeyleri ortalamalarının, diğer sınıf gruplarına göre son sınıfta daha yüksek olduğu bulgusunu elde etmiştir. Rice & Howell (2006: 58) ve McKinnie (2006: 44) öğrencilerin öfke puanlarında sınıf düzeylerine göre farklılıklar tespit etmiştir. Çalışma sonucu daha üst sınıf düzeyinde olan yani yaşı daha büyük olan ergenlerin tepkisel öfke düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. 12. Sınıfta üniversiteye hazırlanmanın ve yeni bir yaşama hazırlık yapma zorluğunun getirebileceği olası kaygı durumunun ergenleri duygusal anlamda daha refleksif hale getirebildiği bu yüzden de daha tepkisel yaklaşımlarına yol açabildiği düşünülmektedir.

Sınıf değişkeni ile algılanan anne baba tutumu arasındaki ilişkiye göre sadece duygusal sıcaklık alt boyutundan 10. Sınıflar 9. Sınıflardan daha yüksek puan almışlardır. Yani 10. Sınıf öğrencileri daha yüksek düzeyde ebeveynlerinde duygusal sıcaklık hissetmektedirler. Yıldırım (2018: 99) ergenlerin anne baba tutumları ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında. Ergenlerin anne baba tutumları ile sınıf değişkenleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Tan'ın (2006: 67) yaptığı çalışmada, sınıf düzeyleri ile anne baba tutumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Algılanan anne baba tutumları ve öfke düzeyleri ölçek puanları çalışmaya katılan bireylerin ailelerinin gelir durumları değişkeni açısından anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı incelendiğinde şu sonuçlar elde edilmiştir: Gelir ile algılanan anne baba tutumu arasındaki ilişkiye göre gelir düzeyi arttıkça anne babadan algılanan duygusal sıcaklık düzeyi artmaktadır. Gelir düzeyi düştükçe anne babadan algılanan reddedicilik düzeyi artmaktadır. Gelir ve ergenlerin öfke düzeyleri arasındaki ilişkiye göre sadece tepkisel öfke alt boyutundan alınan puanlar arasında anlamlı farklılık vardır. Buna göre gelir düzeyi düştükçe tepkisel öfke düzeyi yükselmektedir. Diğer alt boyutlar açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır. Görüldüğü üzere düşük aile gelir durumunun ergenlerin hem algıladıkları anne baba tutumlarını hem de öfke düzeyini bazı alt boyutlarda olumsuz etkileyebildiği anlaşılmaktadır. Yıldırım (2018: 101) ergenlerin ebeveyn tutumları ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında. Ergenlerin anne baba

tutumları ile gelir düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Kısaç (1997: 71)'in üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin ailesinin gelir düzeyi arttıkça, öfkelerini daha çok dışarı yansıttıkları görülmüştür. Dağlı (2012: 314)'nın kız lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada gelir durumunu düşük olarak belirten öğrencilerin sürekli öfke, öfke içe vurumu ve öfke dışı vurumu düzeyleri, gelir durumu orta veya yüksek olarak belirten öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bunun tersine Kaya ve arkadaşlarının (2012: 23) hemşirelik ve ebelik öğrencileriyle yaptığı çalışmada gelirinin giderlerini karşıladığını ifade eden öğrencilerin öfke dışı vurumu düzeylerinin gelirinin giderlerinin karşılamadığını ifade eden öğrencilerden yüksek olduğu bulunmuştur. Gelir durumu yaşamsal ihtiyaçların karşılanabilmesini ve konforu yakından etkileyebilen bir faktördür. Bu doğrultuda ekonomik anlamda problem çeken bireylerin aile içi ve aile dışında kurmuş olduğu ilişkilerde bu eksiklikten olumsuz etkilenmesi beklenen bir sonuç olabileceği düşünülmektedir.

Çalışma sonuçları aile ve ergen ilişkilerinin ergenleri etkileyebildiğini göstermektedir. Sezer (2010: 14)'e göre; çocukların ebeveynler tarafından fazla korunması ve denetlenmesi bu çocukların psiko-sosyal gelişimlerine zarar vermektedir. Olumsuz olan bu tutumlar ergenlerin benlik sisteminin gelişimine ket vurmaktadır. Çocukların yerine getirmeleri gereken sorumluluklara ailenin müdahale etmesi bu çocukların yaşam içerisinden deneyim sahibi olma ve bu deneyimlerden faydalanmaları açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu tutumlara maruz kalan çocuklar sınırlanmış hissederler ve bağımlılık potansiyelleri yüksek kendine güveni zayıf olan bir kimlik yapısı geliştirir (Gönen, 2014: 81).

5.2. Öneriler

Bu araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar düşünülerek araştırmacılara ve eğitimcilere aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu çalışmada ergenlerin algıladıkları ebeveyn tutumları ile öfke kontrolü arasındaki ilişki incelenmiştir. Daha sonra gerçekleştirilecek olan çalışmalarda ergenlerin öfke düzeylerini azaltacak etkenleri belirlemeye yönelik çalışmalar yapılabilir.

- Bu araştırmada ergenlerin algıladıkları ebeveyn tutumu ile öfke kontrolü arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla ölçme araçları kullanılmıştır. Bundan sonra gerçekleştirilecek araştırmalarda gözlem ve görüşmeye vb. tekniklerinin kullanılacağı nitel araştırmalar yapılabilir.
- Araştırma bulguları değerlendirildiğinde gelir düzeyi düştükçe anne babadan algılanan reddedicilik düzeyi arttığı, gelir düzeyi düştükçe tepkisel öfke düzeyinin yükseldiği tespit edilmiştir. Bundan dolayı gelir düzeyi değişkeninin ebeveyn tutumları ve ergenlerin öfke düzeyinin etkisine yönelik daha detaylı araştırmalar yapılabilir.

Eğitimcilere Öneriler

- Araştırma bulguları değerlendirildiğinde 12. sınıf ergenlerin diğer sınıf düzeylerine göre ebeveynlerine karşı tepkisel öfkesinin daha yüksek olduğu tespit edildiğinden dolayı bu grupta yer alan öğrencilere yönelik öfkelerini anlama ve kontrol etme amacıyla grupla psikolojik çalışma uygulamaları yapılabilir.
- Araştırma bulguları değerlendirildiğinde 10.sınıf ergenlerin 9,11 ve 12. sınıflara göre ebeveynlerinde daha fazla duygusal sıcaklık hissettikleri tespit edildiğinden dolayı 9,11 ve 12.sınıf velilerine yönelik eğitimciler tarafından ebeveyn tutumlarının önemiyle ilgili bilgilendirici çalışmalar yapılarak farkındalık kazandırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akdeniz M. (2007). *Öfke Kontrolü Eğitiminin Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü Becerisine Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- Albayrak B. Ve Kutlu Y. (2009). Ergenlerde Öfke İfade Tarzı Ve İlişkili Faktörler, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim Ve Sanatı Dergisi*, 2(3): 57-69.
- Arknaç S. (2001). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Arman E. (2009). *İlköğretimde Ve Ortaöğretimde Çalışan Öğretmenlerin Öfke İfade Biçimlerinin İncelenmesi*(Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Arslan S. (2013). *Suç İşlemiş Erkek Hastaların Anne Ve Babalarının Tutumlarının Öfke İfade Biçimlerine Etkisi*(Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan SA. (2005). *Ergenlerde Ana-Baba Tutumu- Sınav Kaygısı, Ders Çalışma Becerilerinin Lise Giriş Sınavını Yordama Düzeyleri*(Yüksek Lisans Tezi).Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı, Mersin.
- Avcı M.(2006). Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları, Atatürk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1): 39-64.
- Averill J. R. (1983). Studies On Anger And Aggression. Implications For Theories Of Emotion. *American Psychologist*, 4(2): 1145-1160.
- Balkaya F. VeŞahin N.H. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14(3):192-202.
- Balkaya F. (2001). *Çok Boyutlu Öfke Envanterinin Geliştirilmesi Ve Bazı Semptom Gruplarındaki Etkisi*.(Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Baydilli Z. (2015). *Ortaokul Öğretmenlerinin Çatışma Yönetim Stilleri İle Öfke Tarz Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yüksek Lisans Tezi). Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Baygöl E. (1997). *Ergenlerin Öfke Tepkilerinin İncelenmesi*(Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bedel A. (2011). *Kişiler Arası Sorun Çözme Beceri Eğitiminin Ergenlerin Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzlarına Etkisinin İncelenmesi*(Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bedel A. Ve Arı R. (2011). Kişiler Arası Sorun Çözme Beceri Eğitiminin Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenlerin Yapıcı Problem Çözme Ve Sürekli Öfke Düzeylerine Etkisi. *Pegem Eğitim Ve Öğretim Dergisi*, 1(4): 1-10.
- Berkowitz L. (1990). On The Formation And Regulation Of Anger And Aggression: A Cognitive-Neoassociationistic Analysis. *American Psychologist*1990; 45(1): 494-503.
- Beyazaslan T. (2012). *Öfke Kontrol Eğitiminin Hipertansiyon Tanısı Alan Hastaların Öfke Ve Duygu Kontrol Durumlarına Etkisi*(Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Biaggio MK. (1989). Sex Differences İn Behavioral Reactions To Provocation Of Anger. *Psychol Rep.* 64:23-26.
- Bostancı N. Çoban Ş. Tekin Z.Özen A. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Öfke İfade Etme Biçimleri. *Kriz Dergisi*, 14(3): 9-18.
- Büyükbayraktar, Ç. (2011). *Üniversite Öğrencilerinde Mükemmeliyetçilik Ve Öfke İlişkisi*(Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Campano, J.P. Ve Munakata, T. (2004). Anger And Aggression Among Filipino Students. *Adolescence*, 39(156): 757-764.

- Canbuldu S. (2006). *Çok Boyutlu Öfke Envanteri'nin Uyarlama Çalışması*.(Doktora Tezi).Mersin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Anabilim Dalı, Mersin.
- Cerit T.(2007). *Ergenlerin Aile İlişkilerini Algılamalarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*(Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cüceloğlu D. (1991). *İnsan İnsana*. Altın Kitaplar Yayınevi.İstanbul
- Çakıcı G. (2018). *Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı Ve Öfkeyi İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çay (İlter) M. (2010).*Anne- Babaya Yönelik Homisidal Davranışları Olan Adli Psikiyatri Olgularında Suç İşlemeyi Etkileyen Etmenler* (Tıpta Uzmanlık Tezi) Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.
- Dağlı G. (2012). The Relationship Between Female Adolescents' Strategy On Combating With Stress. *The Online Journal Of New Horizons In Education*, January, 2(1): 958-967.
- Debaryshe B.D AndFryxell D. (1998). A Developmental Perspective On Anger: Family And Peer Contexts. *Psychology In The Schools*. 35(3): 205-215.
- Dervişoğlu K. (2018). *Erken Ergenlik Döneminde Algılanan Anne-Baba Tutumunun Benlik Saygısı Ve Atılganlık Düzeyi İle İlişkisi*(Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Duran O. (2005). Öfke Kontrol Programının 15-18 Yaş Arası Ergenler Üzerindeki Etkililiğinin Araştırılması. *GU, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3):267-280.
- DündarÜ. (2016). *Lise Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılık Ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Gaziosmanpaşa İlçesi Örneği*(Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Erdoğan Ö. Ve Uçukoğlu H. (2011). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumu Algıları İle Atılganlık Ve Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Düzeyleri Arasındaki İlişkiler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1): 51-72.
- Eriççi M. (2005). *Ana-Baba Yoksunluğunun 9-15 Yaş Grubu Çocuklarının Benlik Kavramı Üzerindeki Etkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*.(Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ersen H. (2010). *Suç İşlemiş Kadınların Sosyodemografik Özellikleri, Anne-Baba Tutumları Ve Öfke İfade Biçimlerinin Değerlendirilmesi*.(Uzmanlık Tezi). İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erşan E.,Dogan O., VeDoğan, S. (2009). Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Sosyodemografik Açından Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Medical Journal*, 31(3): 231-238.
- Eser, Taşçı, D.,Üstün B. (2011). Psikiyatrik Bozukluğu Olan Ergen Ve Ebeveynlerinin Öfke İfade Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi - Journal Of Psychiatric Nursing*, 2(3):111-116.
- Fiyakalı N. C. (2008). *Anne-Babası Boşanmış Ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri Ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması*(Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Gambetti E. Ve Giusberti F. (2009). Trait Anger And Anger Expression Style İn Children's Risky Decisions. *Aggressive Behavior* 35. 14–23. Gecas, V.,Schwalbe, M.L. (1986). Parental Behavior And Adolescent Self- Esteem. *Journal Of Marriage And Family*, 48(1): 37 – 46.
- Gebeş H. (2011). *Akran Eğitimi İle Desteklenen Öfke Kontrolü Eğitiminin Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrol Becerilerine Etkisi*(Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Genç H. (2007). *Grupla Öfke Denetimi Eğitiminin Lise 9. Sınıf Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeylerine Etkisi*.(Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Programı, İzmir.
- Geçtan E. (1993). *Psikodinamik Psikiyatri Ve Normal Dışı Davranışlar*.10.Basım İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, D. (2015). *Bireysel Farklılıklar. İçinde Eğitim Psikolojisi* (Ş. Işık-Terzi Ed.) S. 251-288. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Gönen G. (2014). *Algılanan Anne Baba Tutumunun Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Çarpıtmaları Ve Kişilik Yapıları İle İlişkisi*(Yüksek Lisans Tezi).Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gündoğdu R. (2010). 9. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma, Çözme, Öfke Ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3): 257 – 276.
- Gürbüz A. (2008). *Öfke Denetimi Eğitiminin Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Öfkeyle Başa Çıkmaları, Yaşam Doyumları Ve Depresyon Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi).Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gürler A. (2017). *Ergenlerde Anne Baba Tutumları İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Başakşehir Örneği*(Yüksek Lisans Tezi).İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hall K.R.,Rushing J.L., Owens R.B. (2009). Anger İn Middle School: The Solving Problems Together Model. *Journal Of School Counselling*, 39 (7): 1-22.
- Hatunoğlu, S. (1996). *Anne Baba Tutumları İle Saldırganlık Arasındaki İlişkiler*(Yüksek Lisans Tezi).Atatürk Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Holt RR. (1970). On The İnterpersonal And İntrapersonal Consequences Of Expressing Or Not Expressing Anger. *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 35(1): 8-12.

[Http://Lokman.Cu.Edu.Tr/Psikiyatri/Derindex/Kriz/2003/2/19.Pdf](http://Lokman.Cu.Edu.Tr/Psikiyatri/Derindex/Kriz/2003/2/19.Pdf)

Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji*.İstanbul: Altan Matbaacılık.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan Ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kaplan A. (2007). *Öfke Yönetimi Becerileri Programının İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyi Ve Benlik Saygısına Etkisi*(Yüksek Lisans Tezi).Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Programı, İzmir.

Karancı, A. N.,Abdel-Khalek, A. M. , Glavak, R., Richter, J., Bridges, K. R., Dirik, G., Yorulmaz, O., Arrindell, W. A. (2006). Extending The Cross-National İnvariance Of The Parental Warmth And Rejection Dimensions: Evidence From Arab Countries, Croatia, And Turkey By Applying The Short-EMBU. *Oral Presentation İn 1st International Congress Of Interpersonal Acceptance And Rejection*.Istanbul, Turkey.

Karataş Z. (2008). *Bilişsel Davranışsal Teknikler İle Psikodrama Teknikleri Kullanılarak Yapılan Grupla Psikolojik Danışma Uygulamalarının Ergenlerde Saldırganlığı Azaltmadaki Etkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*(Doktora Tezi).Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.

Karataş Z. (2008). Lise Öğrencilerinde Öfke Ve Saldırganlık. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,17(3): 277-294.

Kaya N, Kaya H, Atar N, Turan Y, Eskimez Z, Palloş A, Aktaş A. (2012). Hemşirelik Ve Ebelik Öğrencilerinin Öfke Ve Yalnızlık Özellikleri. *Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*, 9 (2): 18-26.

- Kesen, N. F., Deniz, M. E. Ve Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde Saldırganlık Ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(17): 353-364.
- Kısaç İ. (1997). *Üniversite Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Sürekli Öfke İfade Düzeyleri* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kısaç, İ. (1999). Üniversite Öğrencilerinin Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Biçimi Düzeyleri. *Gazi Üniversitesi Meslek Eğitim Dergisi*, 3(1): 63-74.
- Koçak E. (2008). *Ergenlerde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı Ve Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- Köknel O. (2000). *Bireysel Ve Toplumsal Şiddet*. (2. Basım) Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kökdemir, H. (2008). Öfke Ve Öfke Kontrolü. [Http://Www.elyadal.org/PIVOLKO/12/Öfke.htm](http://www.elyadal.org/PIVOLKO/12/Öfke.htm) Web Sitesinden, 20 Ocak 2015 Tarihinde Ulaşıldı.
- Köknel, Ö. (2005). *İnsanı Anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar 8. Baskı.
- Köknel, Ö. (2005). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2005.
- Kula T. (2012). *Ergenlerde Öfke Duygusu; Benlik Algısı, Tanrı Algısı, Suçluluk Ve Utanç Duyguları Açısından Bir Değerlendirme (Diyarbakır Örneği)*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kulaksızoğlu A. (2003). *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Mc Wunrter J, Ve Voltan Acar N. (2000). *Ergen Ve Çocukla İletişim Öğretme, Destekleme Ve Çocuk Yetiştirme Sanatı*. Ankara, US-A Yayıncılık.
- Mcfarland, K. G. And Thomas, D. M. (1991). Psychiatric Mental Health Nursing. Philadelphia, *J. B. Lippincott Company*, 4 (3): 140–144.

- MckinnieB.D. (2006). An Investigation Of Anger Styles In Adolescent Students. *Negro Educational Review*, 57 (1-2): 35-47.
- Mckinnie-Burney D. (2001). AARS-Adolescent Anger Rating Scale. *Professional Manual. Florida: PAR Psychological Assessment Resources Inc.*
- Meesters C. Muris, P. Ve Esselink T. (1995). Hostility And Perceived Parental Rearing Behaviour. *Person. Individ. Diff.* 18(4): 567-570
- Montemayor R. (1983). Parents And Adolescents In Conflict : All Families Some Of The Time And Some Families Most Of The Time. *Journal Of Early Adolescence* 3(1-2): 83-103.
- Muris, P.,Meesters, C., Morren, M., Ve Moorman, L. (2004). Anger And Hostility In Adolescents: Relationships With Self-Reported Attachment Style And Perceived Parental Rearing Styles. *Journal Of Psychosomatic Research* 12(57):257 – 264.
- Mutallimova S. (2014). *Lise Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Ve Anne Baba Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yüksek Lisans Tezi).İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Navaro, L. (1989). Aşırı Koruyuculuğun Çocuk Eğitime Etkileri.Okul Öncesi Eğitimi Ve Yaygınlaştırılması Semineri, İstanbul: Ya-Pa Yayınları. 121- 125.
- Navaro, L. (2000). *Bir Cadı Masalı, Kızgınlık, Güç Ve Cinsel Roller Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Novaco W.R. (1976). Anger Control: The Development And Evaluation Of An Experimental Treatment. Lexington, MA: Lexington Books, D.C. Health. Reviewed By Konecni, V. Good News For Angry People. *Contemporary Psychology*, 3(21): 397-398.
- Novaco,R.W. And Taylor, J.L. (2008), Anger And Assaultiveness Of Male Forensic Patients With Developmental Disabilities: Links To Volatile Parents. *Aggressive Behavior*,34(8): 380–393.

- O'Brien M., Bahadır, M. A., Gee, C., Balto, K., Ve Erber, S. (1997). Child Exposure To Marital Conflict And Child Coping Responses As Predictors Of Child Adjustment. *Cognitive Therapy And Research* 21(1): 39-59.
- Owusu-Banahene, N. O. And Amedahe, F. K. (2007). Sex Differences In The Forms Of Aggression Among Adolescent Students In Ghana. *Research In Education*, 78(1): 54-64.
- Öğretir A. D. (1999). *Alt Ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Oyun Davranışlarıyla Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ölçüm H. İ. (2014). *Madde Kullanımı Olan Ve Olmayan Ergenlerin Benlik Saygısı, Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ve Öfke İfade Biçimleri Yönünden Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Öz F. S. (2008). *Öfke Yönetimi Eğitiminin Ergenlerde Öfke İle Başa Çıkma Ve İletişim Becerisine Etkisi* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Özkan S. Ve Berberyan N. (2004). Aile Tutumunun Çocuğun Benlik Saygısı, Sınav Kaygısı Ve Başarısına Etkisi, 6. *Rehberlik Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: MEF Okulları, S.184.
- Özyürek, A. Ve Şahin, T. F. (2010). *Anne Baba Olmak Ve Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları*. T. Güler (Ed.), Anne Baba Eğitim İçinde (36-50) Ankara: Pegem Akademi
- Özyürek A. Ve Özkan İ. (2015). Ergenlerin Okula Yönelik Öfke Düzeyleri İle Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2): 280-296.
- Pekyürek İ. (2018). *Bir Okul Örneğinde Anne Baba Tutumlarının Ergenlerin Kişilik Yapısı Ve Cinsiyet Rolü İle İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Ramsey R.D. (2004) “Managing Workplace Anger: Youremployees’, Your Customers’ And Your Own” [Www.Allbusiness.Com/Human-Resources/.../746486- 1.Html](http://www.Allbusiness.Com/Human-Resources/.../746486-1.Html)
- Rice, M.,&Howell, C. (2006). Differences İn Trait Anger Among Children With Varying Levels Of Anger Expression Patterns. *Journal Of Child And Adolescent Psychiatric Nursing*, 19(2): 51-61.
- Sağır D. (2016). *Ergenlerin Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzlarının Anne Baba Tutumlarıyla İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi).Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Sayar, K. (2006). *Ruh Hali*. 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Selami, F. (2016). Ergenlerde Anne Baba Tutumlarının Kaygı Ve Depresyona Etkisi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17(3): 277-294.
- Sezer Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları Ve Bazı Faktörlerle İlişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi.Haziran 2010. Cilt:VII, Sayı: I, 1-19.*
- Smith D.C, Furlong M.J. (1998). Introduction To The Special Issue: Addressing Youth Anger Aggression İn School Settings. *Psychology İn The Schools*. 35 (3): 201-203.
- Soykan Ç. (2003). ÖfkeVe Öfke Yönetimi.*Kriz Dergisi*, 11(2): 19-27.
- Starner TM. Peters RM. (2004). Anger Expression And Blood Pressure In Adolescents. *The Journal Of School Nursing*, 20(6): 335-342.
- Şahin NH. (1997). Öfke: O Sizi Kontrol Edeceğine Siz Onu Kontrol Edin, (APA’nın Aynı Adlı Brosüründen Çeviri). *Türk Psikoloji Bülteni*, 7: 79-85.
- Şentürk E. (2017). *İstanbul'da Özel Bir Lisede Öğrencilerin Atılganlık Düzeyi İle Öfke Düzeyi Ve Öfke Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Şinikoğlu B.G. (2016). *14-18Yaş Arası Ergenlerde Duygusal Dışavurum Tarzları, Kişilik Özellikleri Ve Algılanan Ebeveyn Tutumlarının İlişkisinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi).Nişantaşı Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tan S. (2006). *Ergenlerde Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Atılganlık Düzeyi Ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*(Yüksek Lisans Tezi).Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Thomas, S. (2002). Age Differences In Anger Frequency, İntensity, And Expression.*Journal Of The American Psychiatric Nurses Association* 8(2):44-50
- Togan SS. (2005). *Ergenlerde Öfke Değerlendirme Ölçeği (Adolescent Anger Rating Scale- Aars)'Nin Turkce Versiyonu*.(Yüksek Lisans Tezi).Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Tuzgöl M. (1998). *Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*.(Yüksek Lisans Tezi).Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tümkaya, S. VeÇelik, M.,Aybek, B. (2010) Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 24(7):163 – 178.
- Ulu S. (2011). *Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar İle Sürekli Öfke Düzeyi Ve Öfke İfade Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yüksek Lisans Tezi).Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uslu G. (2004). *Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Düzeylerini Yordayan Bazı Değişkenler*(Yüksek Lisans Tezi).Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünlü S. (2011). *Sosyal Psikoloji-I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Yada A., Ve Savolainen H. (2017). Japanese İn-Service Teachers' Attitudes Toward İnclusive Education And Self-Efficacy For İnclusive Practices. *Teaching And Teacher Education*, 64: 222-229.
- Yağcı İ. (2017). *Üniversite Öğrencilerinde Bağlanma Stilleri İle Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü*(Yüksek Lisans Tezi).Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalom I.D. (2008). *Ergen Terapisi*.Prestij Yayınları.
- Yaprak B. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinin Algıladıkları Anne -Baba Tutumunun Diskriminant Analiziyle Belirlenmesi Ve Benlik Saygısı İle Olan İlişkinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Uygulama*(Yüksek Lisans Tezi).Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İstatistik Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Yavuzer H. (2004). *Yaygın Ana – Baba Tutumları. İçinde: Ana Baba Okulu*.İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Yavuzer H. (2000). *Eğitim Ve Gelişim Özellikleriyle Okul Çağı Çocuğu*.İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer H. (2006). *Çocuk Eğitimi El Kitabı. Remzi Kitabevi*. İstanbul.
- Yavuzer H. (2013). *Çocuk Ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları*.İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım S. (2005). *Psikiyatri Servisinde Çalışan Hemşirelerin Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Düzeylerinin Belirlenmesi*.(Yüksek Lisans Tezi).Osmangazi Üniversitesi,Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yıldırım S. (2018). *Ergenlerin Öznel İyi Oluş Ve Anne Baba Tutumları İle Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı, Sakarya.
- Yörükoğlu A. (1989). *Değişen Toplumlarda Aile Ve Çocuk*. Ankara: Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2000). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı Ve Ruhsal Sorunlar*.Özgür Yayınları. İstanbul.

Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk Ruh Sağlığı* (27. Bs). Özgür Yayınları.İstanbul.

Zimprich, D. Ve Mascherek, A. (2012). Anger Expression İn Swiss Adolescents: Establishing Measurement Invariance Across Gender İn The Ax Scales. *JournalOf Adolescence*,35(6):1013–1022.

EKLER

EK1: Kişisel Bilgi Formu

Kıymetli Katılımcı,

Elinizdeki ölçekler aile danışmanlığı alanında yürütmekte olduğumuz bilimsel bir araştırmaya aittir. Sizden sorulan sorulara içtenlikle cevap vermenizi ve size en uygun gelen seçeneğe (X) koyarak işaretleme yapmanızı rica ediyoruz. İsim belirtmenize gerek yoktur. Bilgiler yalnızca araştırma amaçlı kullanılacak olup başka hiçbir kişi veya kurum tarafından görülmeyecektir. Araştırmalarımızda kişisel bilgilerin ve özel hayatın mahremiyetinin korunması esastır. Araştırmanın sağlıklı ve geçerli sonuçlara ulaşabilmesi için vereceğiniz cevapların samimi ve doğru olmasının çok büyük önemi bulunmaktadır. Bu aynı zamanda sizin bilime yapacağınız olumlu ve güçlü bir katkı olacaktır. Bu formlarla ilgili özel görüşünüz varsa soru kâğıtlarının arkasına yazabilirsiniz.

Araştırmada kişisel veri toplanacağından 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca kişisel verileri korumak amacıyla gerekli tüm tedbirler alınacak, gerekli her türlü yükümlülük özenle yerine getirilecektir. Çalışma bilimsel bir araştırma için veri toplamayı amaçlamaktadır. Çalışma sonuçları sadece bilimsel amaçlarla kullanılacak, çalışmanın sonuçları katılımcıların aleyhine olacak şekilde kullanılmayacaktır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır, verdiğiniz cevaplar tamamen gizli tutulacak ve kimliklerinizi açık edici davranışlardan kaçınılacaktır. Çalışmaya katılım sırasında herhangi bir nedenle rahatsızlık hissetmeniz durumunda istediğiniz zaman katılımınızı sona erdirebilirsiniz.

Değerli katkılarınız, dürüst yanıtlarınız ve ayırdığınız zaman için çok teşekkürler.

ÇOCUĞUMUN ARAŞTIRMAYA KATILMASINI KABUL EDİYORUM.

VELİ İMZASI:

Ecem Emine BENAKAY

Psikolog

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aile Danışmanlığı ve Eğitimi

Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1.	Yaşınız (Yazınız)	
2.	Cinsiyetiniz	Kadın () Erkek ()
3.	Sınıf Seviyeniz	9. sınıf () 10. sınıf () 11. sınıf () 12. sınıf ()
4.	Gelir durumunuz	() Çok Düşük () Düşük () Orta () İyi () Çok İyi
5.	Anne ve babanız hayatta mı?	() Her ikisi de hayatta. () Babam hayatta, annem vefat etti () Annem hayatta, babam vefat etti () Her ikisi de vefat etti.
6.	Anne-babanız birlikte mi yaşıyor?	() Birlikte yaşıyorlar. () İş nedeniyle farklı yerlerde yaşıyorlar. () Boşandılar. O yüzden ayrı yaşıyorlar. () Annem/babam vefat etti.
7.	Annenizin eğitim durumu	Okur-yazar Değil () Okur-yazar () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Lisansüstü ()
8.	Babanızın eğitim durumu	Okur-yazar Değil () Okur-yazar () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Lisansüstü ()
9.	Kaç kardeşiniz var? (Siz hariç)	Yok () 1 () 2 () 3 () 4 () 5+ ()

EK2: Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutum Ölçeği Örnek Maddeleri

ALGILANAN EBEVEYN TUTUMLARI ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki maddeleri okuyunuz ve sizi en iyi anlatan ifadeleri anne ve babanız için ayrı ayrı yuvarlak içine alınız.

1. Anne ve babam, nedenini söylemeden bana kızarlardı yada ters davranırlardı (R).

	Hayır, hiçbir zaman	Evet, arada sırada	Evet, sık sık	Evet, çoğu zaman
Baba	1	2	3	4
Anne	1	2	3	4

17. Anne ve babam, pek fazla umursamadan, istediğim yere gitmeme izin verirlerdi (AK)*.

	Hayır, hiçbir zaman	Evet, arada sırada	Evet, sık sık	Evet, çoğu zaman
Baba	1	2	3	4
Anne	1	2	3	4

20. Anne ve babam, yapabileceklerim ve yapamayacaklarımla ilgili kesin sınırlar koyar ve bunlara titizlikle uyarlardı (AK).

	Hayır, hiçbir zaman	Evet, arada sırada	Evet, sık sık	Evet, çoğu zaman
Baba	1	2	3	4
Anne	1	2	3	4

EK3: Ergen Öfke Değerlendirme Ölçeği Örnek Maddeleri

Lütfen aşağıdaki maddeleri okuyunuz ve sizin yaptıklarınızı en iyi anlatan maddenin numarasını daire içine alınız.

Kızgın olduğumda...	Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık
1.Bana birisi vurursa ben de ona vururum.	1	2	3	4
15. Öfkeli bir karakterim var.	1	2	3	4
41. Kurallara uymam.	1	2	3	4

ÖZGEÇMİŞ

Ecem Emine BENAKAY

A. EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bölümü, 2021, İstanbul

Ön Lisans: Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, 2020, İstanbul

Ön Lisans: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, 2020, İstanbul

Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, 2016, İstanbul

B. MESLEK DENEYİMİ

2016-2017: MEB’de Özel Eğitim Öğretmeni

2017-2019: Özel bir kolejde Rehber Öğretmen

2019-devam ediyor: Özel bir kolejde Psikolog

C. EĞİTİMLER

2020: Terapötik Kartlar Eğitimi/MEB

2018: Oyun Terapisi/PADEM

2017: Özel Eğitim Uygulamaları/MEB

2017: Çözüm Odaklı Kısa Süreli Terapi/Mind Engineers Psikoloji

2017:Çocuk ve Yetişkinlerde Korku Ve Kaygı İle Baş Etmede Rahatlama Teknikleri/Brain Psikoloji

2016: WISC R/IZUSEM

2016: Klinik Batarya Eğitimi/IZUSEM

2014: Çocuk Değerlendirme Testleri/APAMER